

mat

MAKROEKONOMSKE ANALIZE I TRENDОВИ

MACROECONOMIC ANALYSES AND TRENDS

PRIVREDNA
KOMORA
SRBIJE

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE
1947

Decembar 2024.

MAT
Broj 359

MAKROEKONOMSKE ANALIZE I TRENDOVI
MACROECONOMIC ANALYSIS AND TRENDS

Aktuelnosti:

Srbija sve bliža SEPA području

Izdavači
EKONOMSKI INSTITUT, BEOGRAD
PRIVREDNA KOMORA SRBIJE

Urednik
IVAN NIKOLIĆ

Autori
GORDANA VUKOTIĆ–COTIČ • VESNA SIMONVIĆ
• MILAN KOVAČ • IVAN NIKOLIĆ
• KATARINA STANČIĆ • PETAR KOROVIĆ • VESNA PANTELIĆ • DUŠKO BUMBIĆ

SADRŽAJ:

PRIVREDA U FOKUSU

Ocena privredne aktivnosti.....

Prognoze.....

KONJUNKTURNI BAROMETAR.....

AKTUELNOSTI U EKONOMSKOJ POLITICI

ANALIZE

Katarina Stančić

IZVEŠTAJ MARIA DRAGIJA – PUT KA TRANSFORMACIJI: INOVACIJE, DEKARBONIZACIJA I BEZBEDNOST
KAO STUBOVI EVROPSKE STRATEGIJE.....

Vesna Simonović

BUDŽET ZA 2025. GODINU.....

Vesna Pantelić

NEUSAGLAŠENOST VEŠTINA KAO PREPREKA UNAPREĐENJU PRODUKTIVNOSTI I KONKURENTNOSTI:
IZAZOVI I PRILIKE.....

OCENA PRIVREDNE AKTIVNOSTI

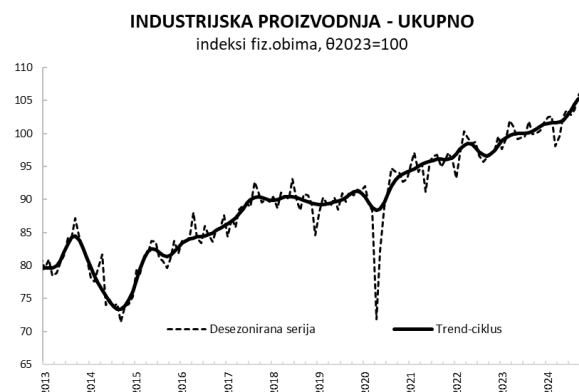
Prema do sada raspoloživim visokofrekventnim indikatorima, procenjujemo da je realni bruto domaći proizvod Republike Srbije u prvih deset meseci 2024. međugodišnje uvećan za oko 3,8%. Srbija je ove godine među najbrže rastućim ekonomijama u Evropi. Industrijska proizvodnja je u periodu januar-oktobar uvećana za 3,3%, u samom oktobru međugodišnji rast proizvodnje iznosi zamašnih 8,1%. Pritom je i trend industrijske proizvodnje na rastućoj putanji, uprkos negativnim rizicima koji dolaze od kretanja kod najvažnijih trgovinskih partnera iz evrozone. U oktobru je, četvrti mesec zaredom, uvećana vrednost spoljnotrgovinske razmene – izvoz stagnira, ali je uočljivo i usporavanje robnog uvoza. Ove godine je na tržištu Kine i Turske pronađena alternativu za prigušenu tražnju iz EU. Da se to nije desilo, u prvih devet meseci ne bismo imali rast, već pad robnog izvoza. Deficit republičkog budžeta u prvih deset meseci iznosio je oko 40 milijardi dinara, što je za 14 milijardi bolji rezultat u odnosu na minus planiran rebalansom budžeta. Skupština Republike Srbije usvojila je i Zakon o budžetu za 2025. godinu. Osnovni ciljevi fiskalne politike ostaju održavanje fiskalne stabilnosti i smanjivanje javnog duga u BDP-u.

1. Dinamika industrijske proizvodnje

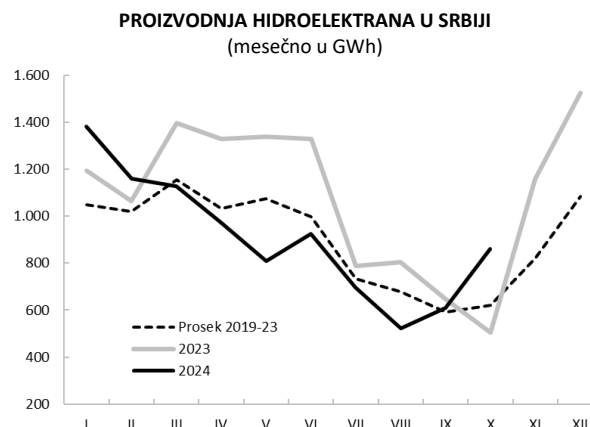
Industrijska proizvodnja je u prvih deset meseci ove godine uvećana za 3,3% u odnosu na isti period prošle godine. U samom oktobru zabeležen je zamašan međugodišnji rast proizvodnje od 8,1%. Posmatrano po sektorima, u oktobru je međugodišnji rast ostvaren u sva tri sektora: u Prerađivačkoj industriji (9,1%), u Snabdevanju električnom energijom, gasom, parom i klimatizaciji (7,8%) i u Rudarstvu (0,4%).

U poređenju sa prethodnim mesecom, a nakon eliminisanja sezonske komponente, zabeležen je rast proizvodnje u ukupnoj industriji (0,9%) i u sektoru Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (9,6%). U

Prerađivačkoj industriji nije bilo promene u odnosu na prethodni mesec, dok je Rudarstvu zabeležen pad (-4,9%).

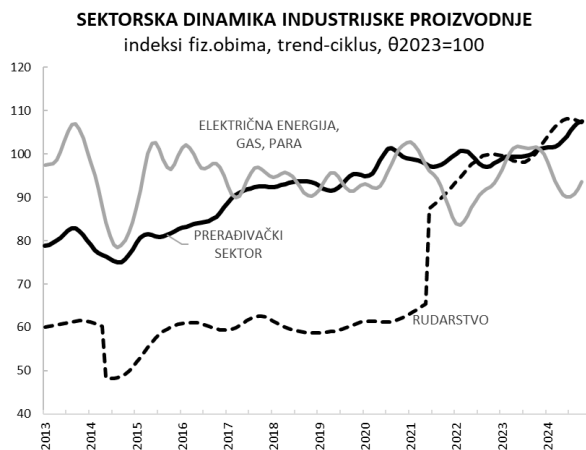
Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (u ukupnoj industrijskoj proizvodnji učestvuje sa 15,9%) je sektor čiji trend nakon naglašene opadajuće tendencije koja je trajala od decembra prošle godine konačno pokazuje znake oporavka. Ovaj sektor po prvi put od februara ove godine beleži i pozitivan međugodišnji rast, zahvaljujući povoljnoj hidrološkoj situaciji u oktobru.

Proizvodnja hidroelektrana u oktobru ove godine je u odnosu na isti mesec 2023. bila veća za 70,1%. Najveći rast proizvodnje zabeležen je u proizvodnji hidroelektrične energije iz javnih elektrana (Đerdap, Đerdap 2, Mali Zvornik). Međutim, ovaj rezultat je samo ublažio kumulativni pad hidroelektrana u ovoj godini (za deset meseci on iznosi -12,8%; redukcija u ovoj godini će se verovatno zadržati u dvocifrenoj zoni,

jer ćemo u naredna dva meseca imati još nepovoljniji bazni efekat, tj. bolje ostvarenje na kraju prethodne godine).

Trend industrijske proizvodnje je na rastućoj putanji, uprkos negativnim rizicima koji dolaze od kretanja kod najvažnijih trgovinskih partnera iz evrozone, gde su vrednosti gotovo svih ekonomskih pokazatelja koji se tiču industrije (PMI, ESI, nove narudžbine...), posebno u Nemačkoj, duboko u negativnoj zoni.

Ključni adut za održavanje rastućeg trenda ukupne industrijske proizvodnje počiva na Prerađivačkom sektoru, i to na novim

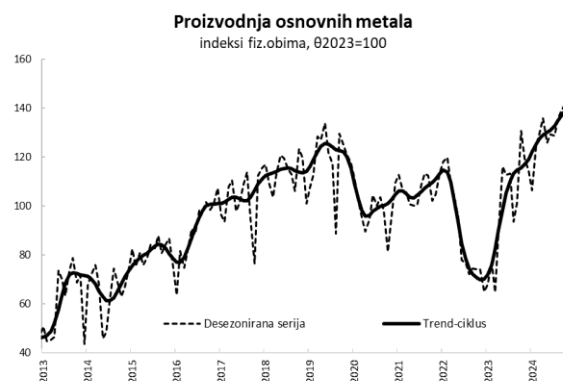
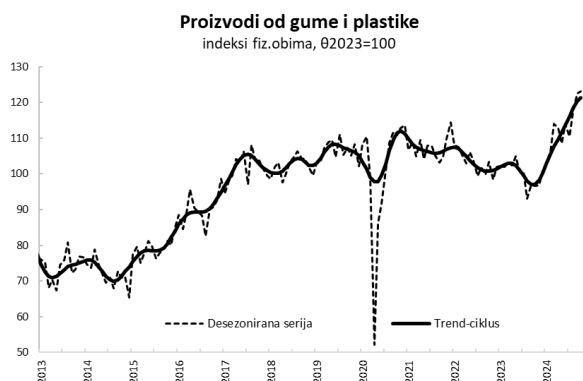
proizvodnim kapacitetima. Postojeća proizvodna struktura ima potencijal da podrži ovakav rastući trend iako bi kratkoročna perspektiva bila povoljnija kada bismo znali da će početkom 2025. zaista otpočeti proizvodnja novog električnog modela automobila u fabrici FCA Srbija d.o.o. Kragujevac. Izvesno je jedino da se Stellantis, u čijem je sastavu FCA, poput celokupne evropske automobilske industrije, nalazi u dubokoj sistemskoj krizi.

Međugodišnji rast Prerađivačkog sektora u prvih deset meseci ove godine počiva na sledećim oblastima: Proizvodnji osnovnih metala (rast od 35,1%; doprinos +1,27pp), Proizvodnji računara, elektronskih i optičkih proizvoda (rast od 83,3%; doprinos +1,02pp), Proizvodnji proizvoda od gume i plastike (rast od 13%; doprinos +1,01pp), Proizvodnji prehrambenih proizvoda (rast od 5,2%; doprinos +1,00pp), te Proizvodnji metalnih proizvoda, osim mašina (rast od 12,6%; doprinos +0,93pp).

U oktobru Prerađivačka industrija je ostvarila rast u odnosu na isti mesec 2023. godine u 16 od 24 oblasti, koje čine gotovo 61% ukupnog Indeksa industrijske proizvodnje.

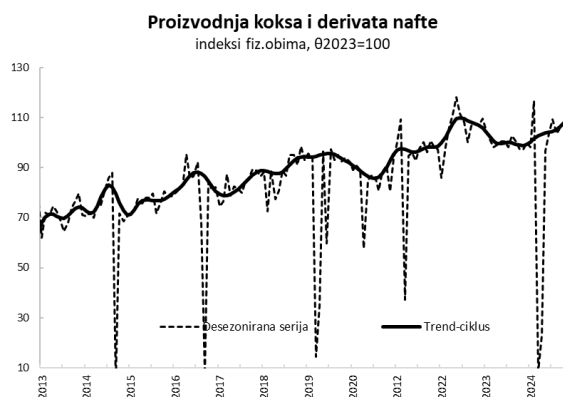
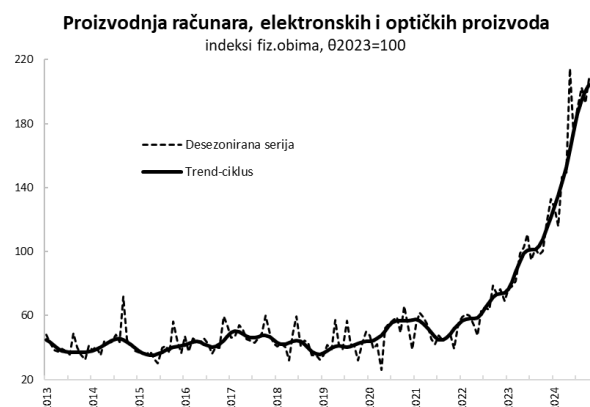
Indeksi industrijske proizvodnje, oktobar 2024.

	$\theta 2023=100$			<u>X 2024</u>	<u>I-X 2024</u>
	IX	X	I-X	X 2023	I-X 2023
Prerađivačka industrija, ukupno	111,0	117,8	103,9	109,1	104,8
Proizvodnja prehrambenih proizvoda	110,8	120,0	102,9	101,4	105,2
Proizvodnja pića	110,4	95,8	103,1	106,3	102,5
Proizvodnja duvanskih proizvoda	113,3	127,3	102,7	99,9	105,7
Proizvodnja tekstila	96,4	105,3	94,1	93,1	94,3
Proizvodnja odevnih predmeta	96,7	101,2	93,9	93,5	93,5
Proizvodnja kože i predmeta od kože	86,0	88,1	94,3	79,8	94,6
Prerada drveta i proizvodi od drveta,... osim nameštaja	105,1	115,8	97,3	100,9	98,5
Proizvodnja papira i proizvoda od papira	105,3	112,1	109,3	108,4	110,6
Štampanje i umnožavanje audio i video zapisa	100,6	108,2	100,3	99,0	102,5
Proizvodnja koks i derivata nafte	109,1	109,7	86,9	109,6	87,1
Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	117,1	121,6	106,5	142,7	105,2
Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i preparata	92,4	99,0	93,0	92,4	94,1
Proizvodnja proizvoda od gume i plastike	127,7	135,3	114,5	126,2	113,0
Proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala	106,0	122,2	100,0	104,1	100,0
Proizvodnja osnovnih metala	139,3	144,4	131,0	112,0	135,1
Proizvodnja metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja	110,6	133,8	111,7	138,4	112,6
Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda	198,0	210,9	165,3	203,6	183,3
Proizvodnja električne opreme	104,6	117,4	104,7	102,2	104,9
Proizvodnja mašina i opreme na drugom mestu nepomenute	95,2	91,4	93,4	97,9	93,2
Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	111,5	113,9	106,0	101,6	105,8
Proizvodnja ostalih saobraćajnih sredstava	107,3	114,3	110,2	106,4	113,0
Proizvodnja nameštaja	103,1	111,6	96,1	102,7	97,3
Ostale prerađivačke delatnosti	104,3	116,2	97,9	109,0	97,1

Četiri oblasti prednjače. To su: Proizvodnja metalnih proizvoda osim mašina (rast od 38,4%; doprinos +2,52pp), Proizvodnja proizvoda od gume i plastike (rast od 26,2%; doprinos +1,97pp), Proizvodnja hemikalija (rast od 42,7%; doprinos +1,58pp) i Proizvodnja računara, elektronskih i optičkih proizvoda (rast od 203,6%; doprinos +1,33pp). Pritom, sve četiri oblasti beleže rastući trend proizvodnje, dok je trenutni nivo proizvodnje "usidren" znatno iznad prošlogodišnjeg proseka.

Treba naglasiti da je za razliku od oblasti Proizvodnje osnovnih farmaceutskih proizvoda i Proizvodnje mašina i opreme na drugom mestu nepomenute, loš rezultat u Proizvodnji koka i derivata nafte privremenog karaktera i posledica zaustavljanja proizvodnje u martu i aprilu zbog najvećeg kapitalnog remonta u istoriji pančevačke rafinerije. To se jasno može uočiti iz putanje dugoročnog trenda proizvodnje ove oblasti.

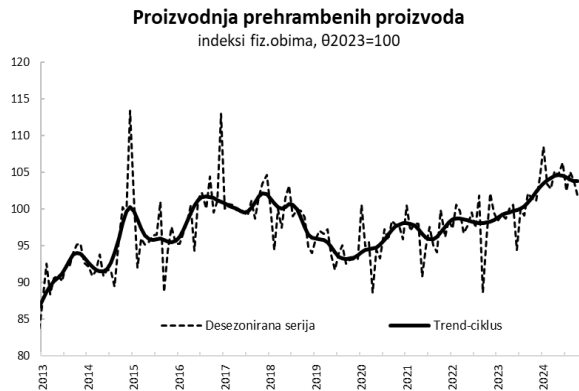
U periodu januar-oktobar ove godine proizvodnju Prerađivačkog sektora su najviše usporavale: Proizvodnja koka i derivata nafte (pad od 12,9%; doprinos -1,26pp), Proizvodnja osnovnih farmaceutskih proizvoda i preparata (pad od 5,9%; doprinos -0,34pp), Proizvodnja mašina i opreme na drugom mestu nepomenute (pad od 6,8%; doprinos -0,30pp) i Proizvodnja odevnih predmeta (pad od 6,5%; doprinos -0,18pp).

U nekoliko poslednjih brojeva MAT-a ponavljamo da je ove godine neočekivano povoljnu i stabilnu dinamiku rasta uspostavila oblast Proizvodnja prehrambenih proizvoda (ova oblast je sa pojedinačno najvećim učešćem u ukupnoj Industriji, od 14,9% i učešćem od 19,7% u Prerađivačkoj industriji). Međugodišnji rast od oko 1,4% je zabeležen i u oktobru mesecu. U tom okviru, od osam grana Prehrambene industrije samo jedna je imala pad proizvodnje u odnosu na oktobar 2023. i to je Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda¹ (pad od -15,4%), koja

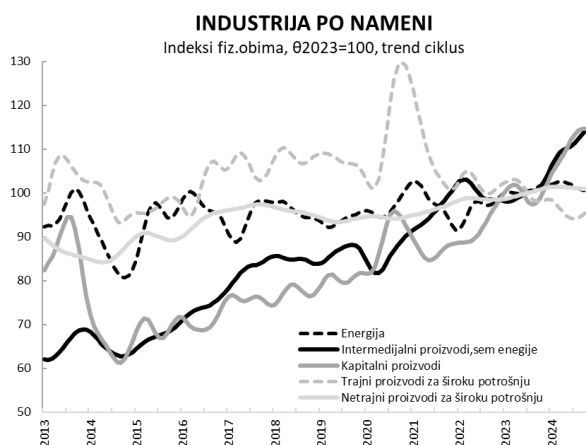
¹ Pored Proizvodnje kakaoa, čokolade i konditorskih proizvoda grana Proizvodnja ostalih prehrambenih proizvoda uključuje i Proizvodnju šećera, Proizvodnju

čaja i kafe, Proizvodnju začina i drugih dodataka hrani, Proizvodnju gotovih jela, Proizvodnju homogenizovanih hranljivih preparata i dijetetske

ujedno ima i najveće učešće u Prehrambenoj industriji. Ostale grane beleže solidan rast, zahvaljujući kojem je kompenzovana kontrakcija proizvodnje ostalih prehrambenih proizvoda. Najviše se ističu Proizvodnja mlečnih proizvoda (rast od 17,6%, kao rezultat povećane proizvodnje sladoleda), Proizvodnja biljnih i životinjskih ulja i masti (11,2%) i Proizvodnja gotove hrane za životinje (10,1%).

Kretanje trenda ukupne industrije, po namenskim grupama, u oktobru 2024. međugodišnje posmatrano pokazuje da je došlo do rasta u proizvodnji: Kapitalnih proizvoda (za 18,0%) Intermedijarnih proizvoda, osim energije (za 15,3%), Energije (za 6,6%) i Trajnih proizvoda za široku potrošnju (za 1,3%), dok je pad zabeležen jedino u proizvodnji Netrajnih proizvoda za široku potrošnju (za 1,2%).

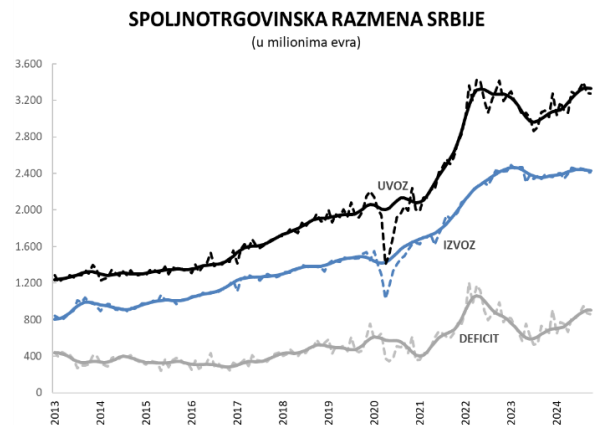

hrane i Proizvodnju ostalih prehrambenih proizvoda. Na performanse ove grane u dobroj meri utiče i tekuća sanacija i obnova proizvodnih linija koncerna za

Izrazito stabilna, uzlazna linija dugoročnog trenda je uočljiva kod proizvodnje Kapitalnih proizvoda i Intermedijarnih proizvoda, osim energije, gde se proizvodnja u prethodnih šest meseci održava na nivou koji je za oko desetak procenata iznad prošlogodišnjeg proseka.

2. Spoljnotrgovinska razmena

U oktobru je, četvrti mesec zaredom, uvećana vrednost spoljnotrgovinske razmene. U odnosu na oktobar 2023. vrednost robne razmene uvećana je za 6,8% ili za 390 miliona evra. U tom okviru, robni izvoz je iznosio 2.569 miliona evra (uvećan za 4,4%), robni uvoz 3.529 miliona evra (uvećan je za 8,7%), a deficit u robnoj razmeni 960 miliona evra (uvećan je za 22%).

Kumulativno posmatrano u periodu januar-oktobar 2024. vrednost spoljnotrgovinske razmene iznosila je 56.661 miliona evra, što je za 4,1% više u odnosu na isti period prethodne godine. Istovremeno, vrednost izvoza iznosila je 24.453 miliona evra (za 1,9% više), vrednost uvoza 32.209 miliona evra (za 5,7% više), što je impliciralo robni deficit od 7.756 miliona evra (za 19,8% više u odnosu na isti period 2023. godine).

Ukoliko robnu razmenu analiziramo kretanjem trend-ciklusa možemo uočiti da je od septembra prošle godine vrednost robnog izvoza lagano rastao sa mesečnim priraštajima koji su u proseku do juna ove godine iznosili desetak miliona evra, da bi od jula meseca priraštaji dobili negativan

proizvodnju i promet konditorskih proizvoda u JIE Bambi a.d.

predznak – u avgustu je tekuća redukcija iznosila 3,4 miliona evra, u septembru 7,0 miliona evra, a u oktobru 5,8 miliona evra. Na taj način je u prethodna 24 meseca praktično uspostavljen stagnantan trend, koji odgovara prosečnoj mesečnoj vrednosti izvoza od oko 2,4 milijarde evra. S druge strane, i rastući trend uvoza od jula ove godine je izravnat, te se prosečna mesečna vrednost uvoza u tom periodu kretala oko 3,3 milijarde evra.

U prvih deset meseci 2024. nešto više od tri četvrtine robnog uvoza pokriveno je izvozom (76,0%). Godinu dana ranije ova vrednost je iznosila 78,8%.

Sektor Prerađivačke industrije, koji od svih sektora klasifikacije delatnosti ima najveće učešće u ukupnom robnom izvozu (87,1%), ostvario je kumulativni rast izvoza od 3,2% u periodu januar–oktobar 2024. u odnosu na isti period 2023. godine i međugodišnji rast od 5,9% u oktobru 2024. godine. Sledeći po učešću (5,5%) je bio sektor Rudarstvo, koji je ostvario kumulativni rast od 7,7%.

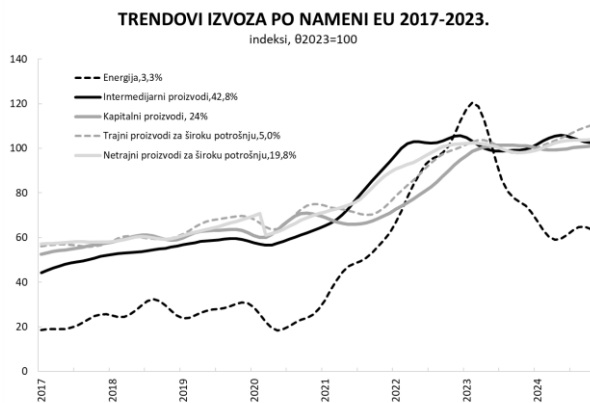

Celokupan prirast vrednosti izvoza Prerađivačke industrije u periodu januar-oktobar ove godine se može praktično pripisati kompanijama koje pripadaju oblasti Proizvodnja osnovnih metala (od 668 miliona evra suficita Prerađivačkog sektora ova oblast je generisala 643,9 miliona, ili 96,4%). Vredan pomena je prirast izvoznih prihoda još četiri oblasti Prerađivačkog sektora: u Proizvodnji ostalih saobraćajnih sredstava, Proizvodnji računara, elektronskih i optičkih proizvoda, Proizvodnji metalnih proizvoda, osim mašina, i Proizvodnji prehrambenih proizvoda. Oblasti sa najvećim negativnim predznakom, odnosno najslabijim izvoznim performansama u

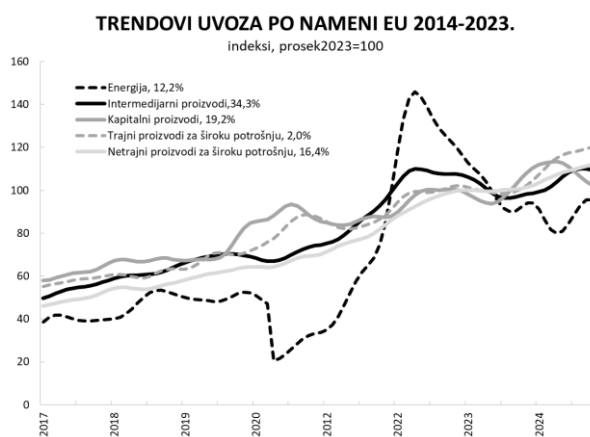
odnosu na prvih deset meseci prošle godine su: Proizvodnja električne opreme (pad od 204,9 miliona evra, odnosno za 7,7%) i Proizvodnja nepomenutih mašina i opreme (pad od 187 miliona evra, odnosno za 12,6%). Pritom treba napomenuti da je za razliku od potonje Proizvodnja električne opreme oblast koja pripada skupu neto izvoznika.

Posmatrano prema apsolutnoj vrednosti, u periodu januar-oktobar izvozni prihod vredniji od dve milijarde evra realizovalo je četiri oblasti Prerađivačkog sektora:

- Proizvodnja električne opreme (vrednost izvoza 2.444 miliona evra). Trećina izvoza ove oblasti je usmerena na tržište Nemačke (33,4%), a grupa sa najvećim učešćem (40,9%) je Proizvodnja elektromotornih generatora i transformatora, koja je ostvarila pad od 10,9%;
- Proizvodnja prehrambenih proizvoda (vrednost izvoza 2.314 miliona evra). Najveća izvozna tržišta su BiH i Crna Gora sa 12,5% i 8,0%, učešća u izvozu oblasti. Grupa KD sa najvećim učešćem (24,2% ili 559,7 miliona evra) u izvozu ove oblasti je Ostala prerada i konzervisanje voća i povrća sa kumulativnim padom od 2,4%;
- Proizvodnja motornih vozila i prikolica (vrednost izvoza 2.282 miliona evra). Najveći deo izvoza oblasti usmeren je u Nemačku (34,9%), Mađarsku (12,3%) i Češku (11,7%). Grupa KD sa dominantnim učešćem u izvozu ove oblasti (65,8%) je Proizvodnja električne opreme za motorna vozila, koja beleži kumulativni pad od 2,1%;
- Proizvodnja osnovnih metala (vrednost izvoza 2.206 miliona evra). Najveća izvozna tržišta su Kina (sa 18,1%) i Turska (sa 13,8%). Grupa Proizvodnja bakra sa učešćem od 57,3% i rastom od 117,4% prednjači u izvozu ove oblasti.

Posmatrano prema namenskim grupama, najveći uticaj (2,2pp) na kretanje ukupnog izvoza u periodu januar–oktobar 2024. godine imao je izvoz Intermedijarnih proizvoda (učešće od 43,0%, rast od 5,3%) i Neklasifikovano po nameni EU (učešće od 5,2%, rast od 31% i doprinos od 1,3 pp).

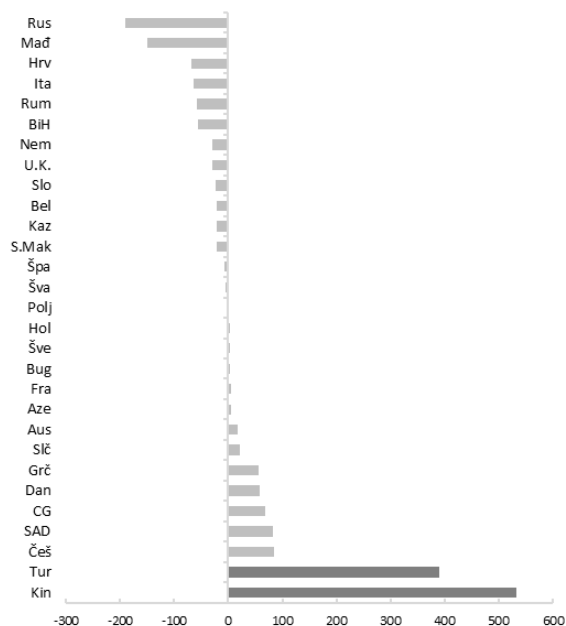
S druge strane, najveći uticaj (doprinos od 2,6pp) na kretanje ukupnog uvoza u periodu januar–oktobar 2024. godine imao je uvoz Kapitalnih proizvoda (učešće od 19,2%, rast od 11,9%) i uvoz Intermedijarnih proizvoda (učešće 35,2%, rast od 6,0% i doprinos 2,1pp).

Spoljnotrgovinska robna razmena je najveća sa zemljama sa kojima Srbija ima potpisane sporazume o slobodnoj trgovini. Zemlje članice EU čine 58,6% ukupne razmene (lane 59,6%). Posmatrano pojedinačno po zemljama, Nemačka je po značajnosti robne razmene sa Srbijom na liderskoj poziciji sa udelom od 13,8% (lane 14,0%). Kina je drugoplasirana, ali sa znatno boljim rezultatom nego lane – njen udeo u ukupnoj robnoj razmeni Srbije je uvećan sa 8,6%

na 10,1%, i to tako što je udeo u robnoj izvozu uvećan sa 4,0% na 6,1%, odnosno u robnom uvozu sa 12,3% na 13,1%, čime je kod uvoza praktično dostigla nemački udeo (13,2%).

Ukupna vrednost razmene je tokom ovog perioda relativno posmatrano značajnije povećana i sa Turskom (za 1pp) i Azerbejdžanom (za 0,7pp). Pri tome, u prvih devet meseci ove godine značajno je uvećan i plasman srpskih proizvoda na tržište Turske, dok sa Azerbejdžanom vrednost trgovine raste zbog uvoza gasa. Izvoz robe iz Srbije u Kinu povećan je u prvih devet meseci ove godine za 65% ili 531 milion evra, a izvoz u Tursku za 80% ili 300 miliona evra. Napominjemo da je u periodu januar-septembar pokrivenost robnog uvoza izvozom lane u razmeni sa Kinom iznosila 24,1%, a ove godine je 35,6%. U prvih deset meseci ove godine međugodišnje posmatrano osetno je smanjena vrednost ukupne robne razmene sa Ruskom Federacijom (za 498 miliona evra; udeo u razmeni je redukovana sa 4,3% na 3,2%).

Robni izvoz Srbije, januar-oktobar 2024.
(međugodišnja promena u mil. evra)

Srbija je ove godine na tržištu Kine i Turske pronašla alternativu za prigušenu tražnju iz EU. Da se to nije desilo, u prvih devet meseci ne bismo imali rast robnog izvoza od 1,9%, već pad od 1,9% (robni izvoz bio bi niži za 921 milion evra).

3. Platni bilans Republike Srbije

Deficit tekućeg računa u periodu januar–septembar 2024. godine iznosio je 3.301,5 miliona evra (za 2.534,7 miliona evra ili za 330,6% više u odnosu na isti period prethodne godine, kada je zabeležen deficit u iznosu od 766,8 miliona evra). Veći deficit tekućeg računa je, pre svega, rezultat većeg deficita u razmeni robe i usluga sa inostranstvom (za 1.467,7 miliona evra ili za 63,2% više), većeg neto odliva dohotka od direktnih investicija (za 694,1 milion evra ili za 30,9% više), manjih neto prihoda države registrovanih na računu sekundarnog dohotka (za 202,2 miliona evra ili za 91,2% manje), kao i većeg neto odliva kamata po osnovu ostalih investicija (za 131,8 miliona evra ili za 27,3% više).

Račun robe i usluga

Posmatrano u odnosu na period januar–septembar 2023. godine, deficit spoljnotrgovinske robne razmene povećan je za 1.041,4 miliona evra ili za 22,9%, na 5.583,4 miliona evra, pri čemu je uvoz robe zabeležio veću stopu rasta (5,3%) od izvoza robe (1,5%). Suficit po osnovu međunarodne trgovine uslugama iznosio je 1.794,2 miliona evra (za 426,3 miliona evra ili za 19,2% manje). Na pozitivan saldo po osnovu trgovine uslugama najviše je uticao porast izvoza usluga telekomunikacija, kompjuterskih i informacijskih usluga (za 469,1 milion evra ili za 18,8% više).

Račun primarnog dohotka

Deficit na računu primarnog dohotka (primarni dohodak obuhvata naknade zaposlenima i dohodak od investicija (direktnih, portfolio i ostalih investicija), kao i dohodak od deviznih rezervi) u periodu januar–septembar 2024. godine iznosio je 3.472,2 miliona evra (za 665,5 miliona evra ili za 23,7% više). Veći deficit primarnog dohotka je, pre svega, rezultat većeg većeg neto odliva dohotka po osnovu dividendi, kao i većeg neto odliva kamata po osnovu ostalih investicija. Neto odliv (neto odliv predstavlja razliku između rashoda (odliva) i prihoda (priliva)) dohotka od direktnih investicija iznosio je 2.938,7 miliona evra (za 694,1 milion evra ili za 30,9%

više), od čega se 1.915,9 miliona evra (za 588,5 miliona evra ili za 44,3% više) odnosi na neto odliv po osnovu dividendi, 738,0 miliona evra (za 59,5 miliona evra ili za 7,5% manje) na neto odliv po osnovu reinvestirane dobiti, a 284,8 miliona evra (za 165,1 milion evra ili za 137,9% više) na neto odliv po osnovu kamata.

Čisti rashodi (odlivi) po osnovu dohotka od direktnih investicija iznosili su 3.147,6 miliona evra (za 713,2 miliona evra ili za 29,3% više), od čega se 2.091,3 miliona evra (za 663,9 miliona evra ili za 46,5% više) odnosi na odlive po osnovu dividendi, 765,0 miliona evra (za 118,6 miliona evra ili za 13,4% manje) na odlive po osnovu reinvestirane dobiti (rashodi po osnovu reinvestirane dobiti se tretiraju kao odlivi zato što ona uvek stoji na raspolaganju vlasniku i može u svakom trenutku da se iznese iz zemlje), dok se 291,3 miliona evra (za 167,9 miliona evra ili za 136,2% više) odnosi na odlive po osnovu kamata.

Neto odliv kamata po osnovu portfolio investicija u periodu januar–septembar 2024. godine iznosio je 263,8 miliona evra (za 8,7 miliona evra ili za 3,4% više), dok je neto odliv kamata po osnovu ostalih investicija iznosio 614,5 miliona evra (za 131,8 miliona evra ili za 27,3% više). U istom periodu, neto priliv dohotka po osnovu deviznih rezervi iznosio je 396,8 miliona evra (za 162,6 miliona evra ili za 69,4% više).

Račun sekundarnog dohotka

Suficit na računu sekundarnog dohotka iznosio je 3.959,9 miliona evra (za 401,5 miliona evra ili za 9,2% manje). Manji suficit sekundarnog dohotka rezultat je, pre svega, manjih prihoda države ostvarenih po osnovu tekuće međunarodne saradnje, kao i manjeg neto priliva doznaka radnika iz inostranstva. Na pozitivan saldo računa sekundarnog dohotka najviše su uticali prilivi privatnog sektora: neto priliv doznaka radnika iz inostranstva u iznosu od 2.796,7 miliona evra (za 173,5 miliona evra ili za 5,8% manje), neto priliv po osnovu ostalih ličnih transfera (od kojih su najvažnije penzije iz inostranstva) u iznosu od 658,8 miliona evra (za 2,7 miliona evra ili za 0,4% manje), kao i neto priliv po osnovu ostalih tekućih transfera (od kojih su najvažnije naplate po

osnovu trgovinske razmene sa Kosovom i Metohijom) u iznosu od 484,8 miliona evra (za 23,2 miliona evra ili za 4,6% manje).

Platni bilans Republike Srbije
januar-septembar 2023-2024. (u miliona EUR)

	2023	2024	Indeks
Tekući račun	-766,8	-3.301,5	430,6
Prihodi	36.530,0	37.709,3	103,2
Rashodi	37.296,7	41.010,8	110,0
Roba i usluge	-2.321,4	-3.789,2	163,2
Izvoz	30.465,8	31.781,2	104,3
Uvoz	32.787,2	35.570,4	108,5
Primarni dohodak	-2.806,7	-3.472,2	123,7
Sekundarni dohodak	4.361,3	3.959,9	90,8
Prihodi	5.320,3	4.941,6	92,9
<i>Od čega: Doznake radnika</i>	3.138,8	2.973,1	94,7
Rashodi	959,0	981,7	102,4
Kapitalni račun	12,2	37,2	305,9
Neto pozajmljivanje(+)/neto zaduživanje (-) (Saldo tekućeg računa i)	-754,6	-3.264,3	432,6
Finansijski račun, neto	495,0	2.753,0	556,2
Direktne investicije	2.997,6	3.229,2	107,7
Direktne investicije u Srbiju	3.233,2	3.632,7	112,4
Portfolio investicije	1.126,7	73,2	6,5
Neto povećanje finansijske aktive	-7,8	-815,9	10.481,1
Neto povećanje finansijskih obaveza	1.134,5	889,1	78,4
Vlasničke hartije od vrednosti i hartije od vrednosti investicionih	4,3	-1,7	-
Dužničke hartije od vrednosti	1.057,6	908,4	85,9
u tome: Država	1.057,6	908,4	85,9
Ostale investicije	914,6	1.976,1	216,1
Gotov novac i depoziti	374,2	-631,8	-
Kredit	896,1	1.465,4	163,5
Neto povećanje finansijske aktive (naši plasmani)	34,2	10,8	31,4
Neto povećanje finansijskih obaveza (korišćenje)	861,9	1.454,6	168,8
Trgovinski krediti i avansi	-355,7	1.142,6	-
Devizne rezerve	-4.544,0	-2.525,5	55,6
Neto greške i propusti	237,4	474,3	199,8

Napomena: Da bi se pratile tekuće promene u eksternoj likvidnosti (za buduće promene ima dovoljno pokazatelja i bez uvođenja aktive i pasive u tekući bilans), ovde je dat prikaz finansijskog računa sa pozicijama iz modela BPM6, ali sa prikazom priliva i odliva (a ne aktive i pasive) po tim pozicijama, kao u sistemu BPM5.

Finansijski račun

Neto priliv po osnovu finansijskih transakcija iznosio je 2.790,0 miliona evra (2.272,8 miliona evra ili za 493,5% više u odnosu na period januar–septembar 2023. godine kada je zabeležen neto priliv u iznosu od 517,2 miliona evra). Ovaj priliv uglavnom potiče od stranih direktnih investicija, neto zaduženja preduzeća i države po osnovu finansijskih kredita, smanjenja neto potraživanja preduzeća po osnovu trgovinskih kredita i avansa, kao i od zaduženja države po osnovu emisije dužničkih hartija od vrednosti (HoV).

Strane direktne investicije

Neto priliv stranih direktnih investicija (SDI), koji predstavlja razliku između priliva po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju i odliva po osnovu SDI

rezidenata u inostranstvo, u periodu januar–septembar 2024. godine iznosio je 3.229,2 miliona evra (za 231,6 miliona evra ili za 7,7% više).

Priliv po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju u periodu januar–septembar 2024. godine iznosio je 3.632,7 miliona evra (za 399,5 miliona evra ili za 12,4% više).

U cilju potpunijeg sagledavanja efekata SDI treba imati u vidu da je ukupan odliv primarnog dohotka po osnovu SDI iznosio 3.147,6 miliona evra, od čega se 2.091,3 miliona evra odnosi na odlive po osnovu dividendi, 291,3 miliona evra na odlive po osnovu kamata, dok je 765,0 miliona evra odliv po osnovu reinvestirane dobiti koji predstavlja zadržanu dobit preduzeća u stranom vlasništvu, odnosno dobit koja nije isplaćena vlasnicima. Ukoliko se priliv od 3.632,7 miliona evra koji je ostvaren po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju umanji za ukupan odliv primarnog dohotka po osnovu rashoda od SDI u iznosu od 3.147,6 miliona evra (odnosno sredstava koja su „vraćena“ stranim investitorima), čisti neto priliv po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju iznosio je 485,1 milion evra (za 313,7 miliona evra ili za 39,3% manje u odnosu na period januar–septembar 2023. godine).

U strukturi ukupnog priliva po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju koji je iznosio 3.632,7 miliona evra, udeo vlasničkih ulaganja, uključujući i reinvestiranu dobit, smanjen je sa 80,5% na 72,9%, dok je udeo međukompanijskog zaduživanja povećan sa 19,5% na 27,1%. Veće učešće vlasničkih ulaganja u odnosu na međukompanijsko zaduživanje smatra se povoljnim jer kamate koje se plaćaju na međukompanijske kredite predstavljaju trošak i ne podležu oporezivanju, za razliku od dividendi ostvarenih po osnovu vlasničkih ulaganja koje predstavljaju dobit i podležu oporezivanju. Takođe, treba imati u vidu da, za razliku od međukompanijskih kredita, vlasnička ulaganja u pasivi ne ulaze u bruto dug zemlje.

Portfolio investicije

Neto priliv portfolio investicija (Portfolio investicije (PI) obuhvataju ulaganja u vlasničke i dužničke hartije od vrednosti – HoV. U našem slučaju PI se najvećim delom odnose na ulaganja u dužničke HoV sektora države) iznosio je 91,3

miliona evra (za 962,8 miliona evra ili za 91,3% manje u odnosu na periodu januar-septembar 2023. godine). Ovaj neto priliv je prvenstveno rezultat zaduženja države na međunarodnom finansijskom tržištu za 1,5 mlrd. dolara po osnovu emisije desetogodišnjih dolarskih održivih evroobveznica (*Sustainability Bond*) Republike Srbije u junu 2024. godine. Treba pomenuti i da je u periodu januar-septembar 2024. godini zabeleženo značajno povećanje odliva po osnovu PI u inostranstvo koji je iznosio 815,4 miliona evra (za 807,5 miliona evra više), što je pre svega rezultat ulaganja domaćih poslovnih banaka u dužničke HoV, kao i ulaganja domaćih preduzeća u vlasničke i dužničke HoV.

Ostale investicije

Neto odliv po osnovu ostalih investicija (ostale investicije obuhvataju gotov novac i depozite, finansijske kredite i trgovinske kredite) iznosio je 2.013,1 milion evra (za 1.076,3 miliona evra ili za 114,9% više u odnosu na period januar-septembar 2023. godine). U okviru ostalih investicija, zabeležen je neto odliv po osnovu gotovog novca i depozita u iznosu od 631,8 miliona evra (u periodu januar-septembar 2023. godine po istom osnovu zabeležen je neto priliv u iznosu od 374,2 miliona evra). Takođe, u periodu januar-septembar 2024. godine zabeleženo je povećanje neto kreditnih obaveza (neto povećanje finansijskih obaveza) države (u iznosu od 954,7 miliona evra) i preduzeća (u iznosu od 685,2 miliona evra) i, dok je kod poslovnih banaka po istom osnovu zabeleženo razduženje u iznosu od 185,3 miliona evra. U istom periodu, neto potraživanja preduzeća po osnovu trgovinskih kredita i avansa (potraživanja po osnovu nenaplaćenog izvoza i plaćenih avansa umanjena za obaveze po osnovu neplaćenog uvoza i primljenih avansa) smanjena su za 1.142,6 miliona evra (u periodu januar-septembar prethodne godine po istom osnovu je zabeleženo povećanje u iznosu od 355,7 miliona evra).

Devizne rezerve

Zabeleženo je povećanje deviznih rezervi (platnobilansne promene deviznih rezervi ne uključuju međuvalutne promene i promene vrednosti cene zlata i HoV) u iznosu od 2.525,5 miliona evra (u periodu januar-septembar 2023. godine zabeleženo je povećanje u iznosu od

4.544,0 miliona evra). Ovo povećanje je, pre svega, rezultat intervencija Narodne banke Srbije (NBS) na međubankarskom deviznom tržištu (Od početka 2024. godine NBS je neto kupila 1.735,0 miliona evra radi održavanja relativne stabilnosti kursa dinara prema evru.), kao i priliva u devizne rezerve u protivvrednosti od 1.365,7 miliona evra u junu 2024. godine, koji je ostvaren po osnovu emisije desetogodišnjih dolarskih održivih evroobveznica (*Sustainability Bond*) Republike Srbije na međunarodnom finansijskom tržištu.

Najvažnije promene u septembru 2024. godine u odnosu na isti mesec prethodne godine

U septembru 2024. godine zabeležen je deficit tekućeg računa u iznosu od 925,1 milion evra (za 822,6 miliona evra ili za 802,6% više u odnosu na isti mesec prethodne godine). Veći deficit tekućeg računa rezultat je, pre svega, većeg neto odliva dohotka po osnovu dividendi koji je iznosio 578,6 miliona evra (za 383,7 miliona evra ili za 196,8% više), kao i većeg deficita u razmeni robe i usluga sa inostranstvom koji je iznosio 633,8 miliona evra (za 372,4 miliona evra ili za 293,6% više). Neto priliv doznaka radnika iz inostranstva iznosio je 255,2 miliona evra (za 13,9 miliona evra ili za 5,2% manje).

Priliv po osnovu SDI nerezidenata u Srbiju u septembru 2024. godine iznosio je 403,8 miliona evra (za 53,5 miliona evra ili za 11,7% manje u odnosu na septembar 2023. godine). Neto odliv portfolio investicija iznosio je 173,7 miliona evra (za 70,3 miliona evra ili za 68,0% više), što je, pre svega, rezultat ulaganja domaćih poslovnih banaka i preduzeća u dužničke HoV, kao i razduženja države po osnovu dugoročnih dužničkih HoV. U okviru ostalih investicija, najveća promena u septembru 2024. godine zabeležena je kod neto potraživanja preduzeća po osnovu trgovinskih kredita i avansa (potraživanja po osnovu nenaplaćenog izvoza i plaćenih avansa umanjena za obaveze po osnovu neplaćenog uvoza i primljenih avansa) koja su smanjena za 291,9 miliona evra (u septembru 2023. godine po istom osnovu zabeleženo je neto povećanje u iznosu od 167,2 miliona evra). Neto priliv po osnovu gotovog novca i depozita iznosio je 52,4 miliona evra. U istom mesecu, zabeleženo je povećanje neto kreditnih obaveza (neto povećanje finansijskih obaveza) države (u iznosu

od 85,8 miliona evra), poslovnih banaka (u iznosu od 49,3 miliona evra) i preduzeća (u iznosu od 62,2 miliona evra).

Takođe, u septembru je zabeleženo smanjenje deviznih rezervi u iznosu od 88,9 miliona evra. Ovo smanjenje je, pre svega, rezultat neto razduženja države po osnovu deviznih kredita i plaćanja deviznih obaveza, kao i intervencija NBS na domaćem deviznom tržištu neto prodajom deviza.

4. Budžet Republike Srbije

U budžetu Republike Srbije su u periodu od januara do septembra ove godine ostvarena primanja u iznosu od 1 583 612,7 mil. RSD, dok su ukupno izvršeni izdaci budžeta u istom periodu iznosili 1 564 779,1 mil. RSD. U periodu od početka godine, u budžetu Republike ostvaren je suficit od 18 833,6 mil RSD, što je u poređenju sa istim periodom prethodne godine bolji fiskalni rezultat za 32 196,4 mil. RSD. U ovom periodu, primanja budžeta realno su porasla za 10,%, dok su izdaci budžeta realno viši za 7,7%. Realnom rastu primanja budžeta doprinele su skoro sve kategorije primanja, pošto su jedino primanja po osnovu donacija zabeležila realni pad od 65,1%. Najznačajniji doprinos rastu imala su primanja po osnovu poreza na dodatu vrednost, neporeskih prihoda, poreza na dobit pravnih lica i akciza, sa stopama realnog rasta od 11,2%, 24,9%, 12,3% i 8,5%, respektivno. Realnom rastu izdataka budžeta najznačajnije su doprineli rashodi za zaposlene, transferi organizacijama obaveznog socijalnog osiguranja i kapitalni rashodi koji su zabeležili stope rasta od 13,9%, 19,4% i 13,2%, respektivno, dok su negativne stope realnog rasta zabeležene su kod izdataka po osnovu budžetskih kredita, ostalih tekućih rashoda i transfera ostalim nivoima vlasti (-70,2%, -16,6% i -4,6%, respektivno).

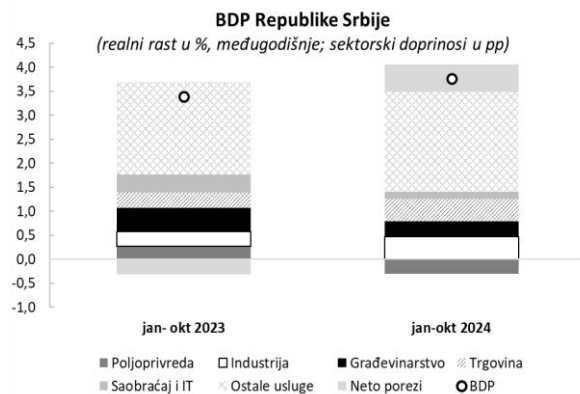
Budžet Republike Srbije je u septembru 2024. godine zabeležio suficit od 3 574,8 mil. RSD, što je za 48 434,9 mil. RSD bolji rezultat u odnosu na isti mesec prethodne godine. U poređenju sa septembrom 2023. godine, primanja budžeta

realno su veća za 9,6%, a najznačajniji međugodišnji realni rast zabeležen je kod primanja po osnovu neporeskih prihoda, poreza na dobit pravnih lica i poreza na dodatu vrednost, sa stopama rasta od 72,9%, 17,3% i 3,8%, respektivno. U okviru prihoda budžeta do pada je došlo kod prihoda po osnovu donacija (-66,6%) i akciza (-9,3%). Izdaci budžeta realno su manji za 18,3% i takvom kretanju najviše je doprinelo kretanje izdataka po osnovu subvencija, ostalih tekućih rashoda i aktiviranih garancija, sa ostvarenim stopama rasta od -71,1%, -92,9% i 47,5%, respektivno. Ublažavanju realnog pada izdataka budžeta doprinelo je kretanje rashoda za zaposlene, transfera za organizacije obaveznog socijalnog osiguranja i izdataka za budžetske kredite, kod kojih su zabeležene stope rasta od 10,8%, 15,0% i 634,0%, respektivno.

Ukupna primanja budžeta u septembru 2024. godine iznosila su 163 877,3 mil. RSD, što je za 9 024,8 mil. RSD, odnosno 5,7% više u odnosu na prethodni mesec. Na rast budžetskih primanja najznačajnije je uticalo je kretanje neporeskih prihoda i primanja po osnovu poreza na dobit pravnih lica, sa ostvarenim stopama rasta od 51,6% i 42,6%, respektivno, dok su primanja po osnovu akciza i donacija svojim negativnim stopama rasta od -13,7% i -71,3% najznačajnije uticala na ublažavanje rasta budžetskih primanja. Ukupni izdaci budžeta u avgustu 2024. godine iznosili su 160 302,5 mil. RSD, što je za 50 056,3 mil. RSD manje u odnosu na avgust tekuće godine. Realnom padu izdataka budžeta od 23,9% doprinelo je kretanje skoro svih kategorija izdataka, pošto su jedino izdaci po osnovu budžetskih kredita i transfera organizacijama obaveznog socijalnog osiguranja zabeležile pozitivne stope rasta od 269,8% i 3,8%, respektivno. Najznačajniji pad u odnosu na prethodni mesec zabeležen je kod kapitalnih rashoda (-48,4%), subvencija (-57,3%) i rashoda za kupovinu roba i usluga (-18,9%).

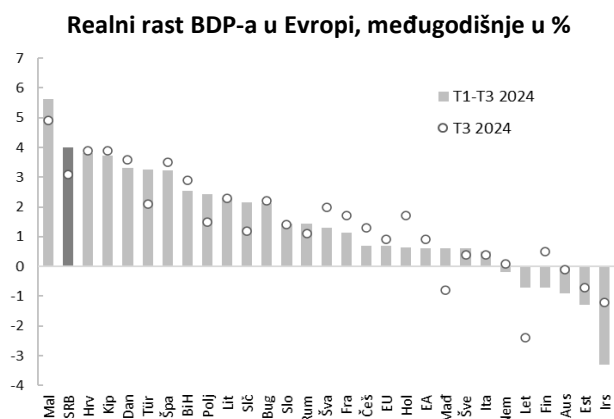
5. Procena rasta BDP-a u prvih deset meseci

Prema do sada raspoloživim visokofrekventnim indikatorima, procenjujemo da je realni bruto domaći proizvod (BDP) Republike Srbije u prvih deset meseci 2024. međugodišnje uvećan za oko 3,8%. To je za oko 0,4pp bolji rezultat u odnosu na isti period prethodne godine.

Posmatrano sa proizvodne strane ključni izvor rasta u prvih deset meseci bili je uslužni sektor. Slede: Industrija (izolovano posmatrano, bez sektora Energetike, doprinos od +0,95pp), Neto porezi (doprinos od +0,57pp), Trgovina na veliko i malo (+0,47pp) i Građevinarstvo (+0,31pp). Pored Energetike sektor Poljoprivrede takođe ne doprinosi ukupnom rastu BDP-a u ovoj godini – u prvih deset meseci procenjeni pad dodate vrednosti sektora Poljoprivrede iznosio je 8,2% (negativan doprinos od -0,3pp rastu BDP-a).

Pad u sektoru Poljoprivrede je posledica sušnog i toplog leta, a nepovoljni klimatski uslovi su najviše štete naneli kukuruzu i većini kultura industrijskog bilja.

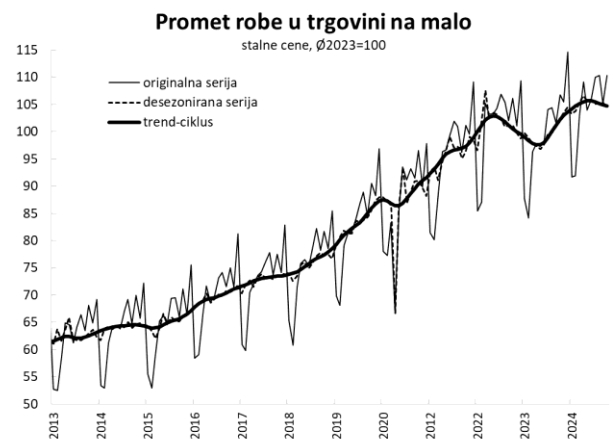

Izvor: Evrostat i nacionalne statistike

Republika Srbija se ove godine nalazi među vodećim zemljama u Evropi po realnom rastu BDP-a.

6. Promet robe u trgovini na malo

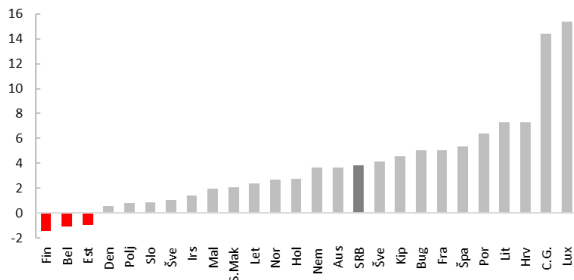
Vrednost prometa robe u trgovini na malo u oktobru 2024. bila je za 5,3% nominalno veća nego u istom mesecu prethodne godine; u stalnim cenama povećanje iznosi 3,4%. U periodu januar-oktobar 2024. realni promet u trgovini je uvećan za 6,3%, međugodišnje posmatrano.

Ako se dinamika trgovinskog prometa tekuće prati putem realnih desezoniranih podataka i trend-ciklusa, videće se da je od sredine 2023. godine promet ekspanzivno rastao do januara ove godine nakon čega sledi usporavanje, da bi u prethodna četiri meseca, od jula do oktobra, kretanje dugoročnog trenda prešlo u neznatno opadanje. Sa usporavanjem inflacije međugodišnji rast realnog prometa se tokom prethodnih petnaest meseci vratio u pozitivnu zonu, i trenutno se održavao na nivou koji oscilira oko 5% iznad prošlogodišnjeg proseka.

Očekujemo da će se trend realnog prometa u trgovini na malo vratiti na uzlaznu putanju početkom sledeće godine sa povećanjem raspoloživog dohotka stanovništva usled, pre svega, rasta zarada i penzija.

Realni promet u trgovini na malo u oktobru 2024.
(u %, međugodišnje posmatrano)

Uprkos nešto nižoj inflaciji nekoliko evropskih zemalja i dalje beleži znatno oštrije obrušavanje standarda građana mereno realnim prometom u trgovini.

Kada se promet u trgovini na malo u Srbiji posmatra po osnovnim agregatima Klasifikacije delatnosti, u oktobru 2024. u odnosu na isti mesec prethodne godine, najveći rast zabeležen je u grupi Trgovina na malo neprehrambenim proizvodima (+5,8%). Uvećana je i Trgovina na malo hranom, pićima i duvanom (+2,5%), a nešto skromnije i Trgovina na malo motornim gorivima (+0,7%).

7. Dinamika zarada

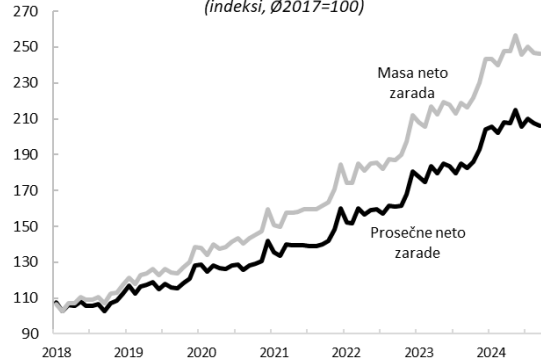
Prosečna zarada (bruto) obračunata za septembar 2024. godine iznosila je 132.783 dinara, dok je prosečna zarada bez poreza i doprinosa (neto) iznosila 96.115 dinara.

U poređenju sa istim mesecom prethodne godine, prosečna neto zarada u septembru 2024. godine nominalno je uvećana za 13%, a realno za 8,4%. Usporevanje inflacije daje pozitivne efekte na međugodišnji obračun realne zarade, dok visok nominalni rast zarada potiče od primanja

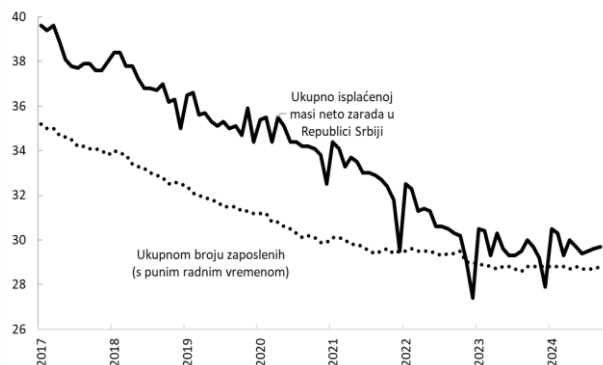
zaposlenih van javnog sektora. Kako broj zaposlenih u privatnom sektoru raste njegova dominacija je sve izraženija i u masi isplaćenih neto zarada, što je za ekonomiju, a posebno fiskalnu stabilnost, povoljno i podsticajno.

Nominalni rast zarada
(indeksi, 2017=100)

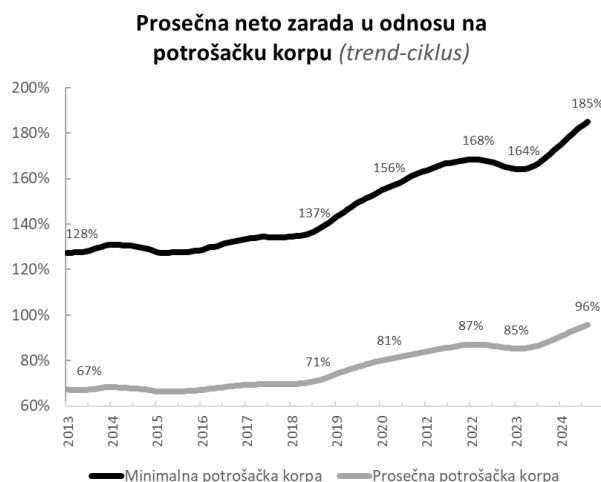

Medijalna neto zarada za septembar 2024. godine iznosila je 75.117 dinara, što znači da je 50% zaposlenih ostvarilo zaradu do navedenog iznosa.

% učešće javnog sektora u:

U skladu sa navedenom dinamikom kretanja prosečne zarade i nižom međugodišnjom inflacijom, popravlja se i pokazatelj pokrivenosti prosečne i minimalne potrošačke korpe prosečnom zaradom, o čemu svedoči priložena ilustracija.

Linija trend-ciklusa kod oba indikatora je na najvišoj vrednosti, od kada se na ovaj način mere. Povrh toga, napominjemo da bi produženje tendencije kretanja prosečne neto zarade iz prethodne dve godine odgovaralo nivou prosečne zarade od oko 900 evra krajem 2024. i iznosu koji bi premašio hiljadu evra krajem 2025.

Dugoročni trend kretanja zarada u Srbiji je uporediv sa susednom Bugarskom, koja je od

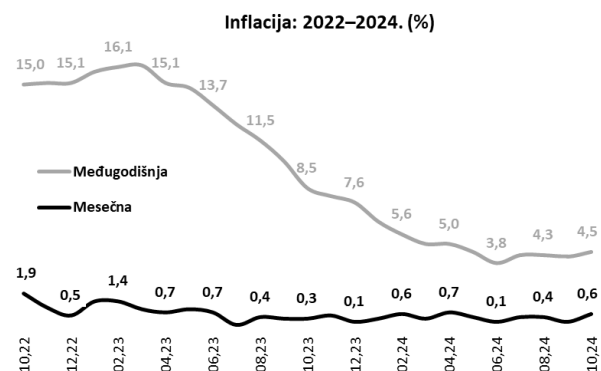
² Autor priloga o inflaciji je Gordana Vukotić-Cotič.

³ Reč je o *baznoj* inflaciji u *najužem* smislu, koja odražava *dugoročnu* tendenciju opšteg rasta cena jer ne sadrži rast *nijedne* kategorije cena koja je podložna velikim kratkoročnim oscilacijama usled šokova ponude i koja, otuda, ukazuje na intenzitet *stalnih* promena cena. *Bazna* inflacija u *najužem* smislu ne obuhvata rast cena: energije, prehrambenih proizvoda (hrane i bezalkoholnih pića), alkoholnih pića niti cigareta. Ona, stoga, obuhvata: 1. rast cena neprehrambenih proizvoda bez energije, alkoholnih pića i cigareta; i 2. rast cena usluga. Stavke koje ulaze

2007. članica EU. Prosečne bruto zarade u Srbiji od 2017. rastu istim tempom kao zarade u Bugarskoj. Pri tome je i njihov nivo podudaran. Srbija želi da bude članica EU, ali evroskeptici bi na osnovu ovoga s pravom mogli reći da nam standard ne bi bio bitno veći i da je drukčiji pristup briselskih institucija procesu proširenja.

8. Inflacija²

Inflacija je u oktobru 2024. povećana i na mesečnom i na međugodišnjem nivou. U septembru i oktobru 2024. registrovana je mesečna inflacija od 0,1% i 0,6%, te međugodišnja inflacija od 4,2% i 4,5%. Tako je u oktobru 2024. prekinuto smanjivanje međugodišnje inflacije koje je započelo u aprilu 2023. i koje je potom imalo samo dva zastoja: u aprilu i avgustu 2024.

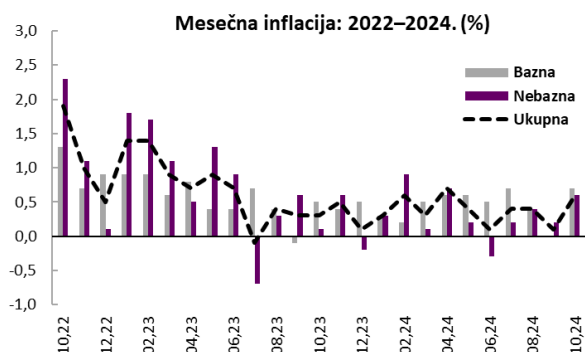
Mesečna inflacija je promenjena u oktobru 2024. *pretežno* pod dejstvom *stalnih* faktora, jer je njena *bazna* komponenta³ promenjena u *većoj* meri nego njena *nebazna* komponenta⁴. Na međugodišnjem nivou, *nebazna*

u obračun *bazne* inflacije u *najužem* smislu čine 45,83% potrošačke korpe u 2024. godini.

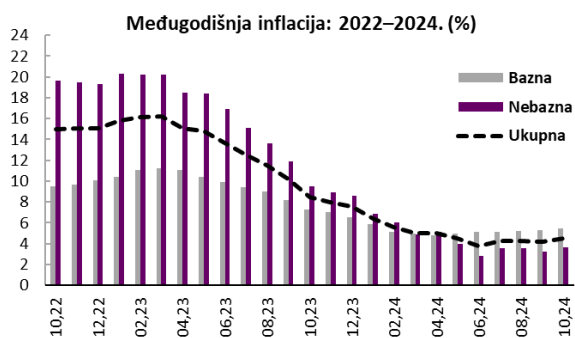
⁴ Reč je o *nebaznoj* inflaciji u *najširem* smislu, koja odražava *kratkoročnu* tendenciju opšteg rasta cena jer sadrži rast *svih* kategorija cena koje su podložne velikim kratkoročnim oscilacijama usled šokova ponude i koja, stoga, ukazuje na intenzitet *privremenih* promena cena.

Nebazna inflacija u *najširem* smislu obuhvata rast cena: 1. energije, 2. prehrambenih proizvoda (hrane i bezalkoholnih pića), i 3. alkoholnih pića i cigareta. Stavke koje ulaze u obračun *nebazne* inflacije u

komponenta je dala veći doprinos inflaciji od bazne komponente.

Mesečna bazna inflacija je povećana od 0,0% u septembru na 0,7% u oktobru 2024, a mesečna nebazna inflacija je povećana od 0,2% u septembru na 0,6% u oktobru 2024. Pritom nijedna stavka mesečne bazne inflacije nije značajnije poskupela, a u okviru mesečne nebazne inflacije najviše je poskupelo povrće.

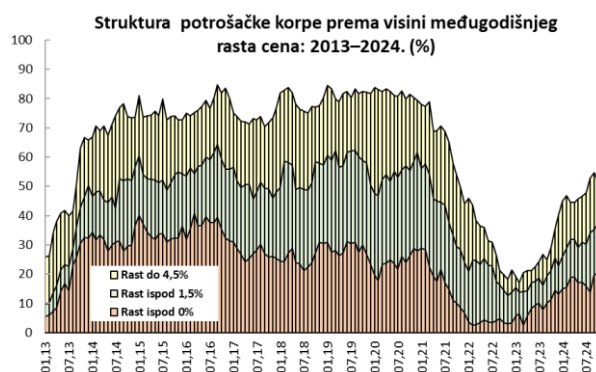
Na međugodišnjem nivou povećane su i bazna i nebazna inflacija. Međugodišnja bazna inflacija je povećana od 5,3% u septembru na 5,5% u oktobru 2024, a međugodišnja nebazna inflacija je povećana od 3,2% u septembru na 3,65% u oktobru 2024. Istovremeno su se, po doprinosu povećanju međugodišnje bazne inflacije u oktobru 2024, istakle usluge restorana i hotela i turistički paket-aranžmani, dok su se po doprinosu povećanju međugodišnje nebazne inflacije istakli voće i povrće, alkoholna pića i duvan.

najširem smislu čine 54,17% potrošačke korpe u 2024. godini.

Opšti međugodišnji rast cena u oktobru 2024. minimalno je ubrzan u odnosu na prethodni mesec usled sledećih promena u potrošačkoj korpi:

Prvo, u oktobru 2024. povećano je učešće stavki čiji je međugodišnji rast cena (kao negativan) bio ispod donje granice cilja, a međugodišnji pad njihovih cena je usporen. Učešće ovih stavki iznelo je 35,29% u septembru i 36,98% u oktobru 2024, a međugodišnji pad njihovih cena usporen je od -3,3% u septembru na -2,8% u oktobru 2024.

Drugo, u oktobru 2024. smanjeno je učešće stavki čiji je međugodišnji rast cena bio u granicama cilja, a međugodišnji rast njihovih cena je ubrzan. Učešće ovih stavki iznelo je 19,46% u septembru i 15,2% u oktobru 2024, a međugodišnji rast njihovih cena ubrzan je od 3,1% u septembru na 3,3% u oktobru 2024.

Napomena: Procentualne vrednosti potrošačke korpe u jedinicama ciljane inflacije koja je važila od januara do decembra 2016. ($4,0\% \pm 1,5p.p.$) preračunate su u jedinice ciljane inflacije koja važi od januara 2017. ($3,0\% \pm 1,5p.p.$).

Treće, u oktobru 2024. povećano je učešće stavki čiji je međugodišnji rast cena bio iznad gornje granice cilja, a međugodišnji rast njihovih cena je ostao na prošlomesečnom nivou. Učešće ovih stavki povećano je sa 45,25% u septembru na 47,90% u oktobru 2024, a međugodišnji rast njihovih cena ostao je na nivou od 10,5%⁵.

⁵ Opšti međugodišnji indeksi cena za oktobar i septembar 2024. od 104,5 i 104,2 mogu da se rastave na sledeće činioce:

Zaključak, jedino promene u drugoj grupi potrošačke korpe nisu doprinele povećanju međugodišnje inflacije u oktobru u odnosu na septembar 2024. pri nepromenjenim ostalim uslovima.

Srbija je i u septembru i u oktobru 2024. imala veću međugodišnju inflaciju od proseka Evropske unije, a manju međugodišnju inflaciju od jedne članice Unije. U septembru i oktobru 2024. međugodišnja inflacija je, prema konceptu harmonizovanog indeksa potrošačkih cena⁶, iznela 4,3% i 4,6% u Srbiji – a 2,1% i 2,3% u Evropskoj uniji. Istovremeno je, od dvadeset i sedam članica Evropske unije, samo Rumunija imala veću međugodišnju inflaciju nego Srbija i u septembru i u oktobru 2024. Međugodišnja inflacija u Rumuniji je od 4,8% u septembru povećana na 5,0% u oktobru 2024.

$$104,5 = 0,3698 \times 97,3 + 0,1512 \times 103,3 + 0,4790 \times 110,5$$

$$= 36,0 + 15,6 + 52,9$$

$$104,2 = 0,3407 \times 97,4 + 0,1876 \times 103,0 + 0,4717 \times 109,8$$

$$= 33,2 + 19,3 + 51,7$$

Otuda razlika od 0,3 između opštih međugodišnjih indeksa cena za oktobar i septembar 2024. od 104,5 i 104,2 može da se rastavi na sledeće činioce:

$$-0,3 = 104,5 - 104,2$$

$$= (36,0 - 33,2) + (15,6 - 19,3) + (52,9 - 51,7)$$

$$= 2,8 - 3,7 + 1,2$$

⁶ Poređenje inflacije u Evropskoj uniji zasniva se na jedinstvenom konceptu: harmonizovanom indeksu potrošačkih cena. Zato se za Srbiju – umesto nacionalnog koncepta: indeksa potrošačkih cena – u obzir mora uzeti harmonizovani indeks potrošačkih cena, koji Republički zavod za statistiku eksperimentalno obračunava od januara.

PROGNOZE

Rezime:

Period na koji se odnosi prognoza: I-XII 2024/I-XII 2023, (%)

- **Industrijska proizvodnja-ukupno: 3,5**
- **Prerađivačka industrija: 4,9**
- **Potrošačke cene (XII 2024/ XII 2023): 3,8**
- **Promet robe u trgovini na malo u stalnim cenama: 5,0**
- **Izvoz robe, obračunat u evrima : 1,7**
- **Uvoz robe, obračunat u evrima: 6,0**

KONJUNKTURNI BAROMETAR⁷

Rezime istraživanja

Kako se kretao nivo proizvodne aktivnosti u novembru na uzorku firmi iz domaće prerađivačke industrije?

Prosečno korišćenje proizvodnih kapaciteta u novembru je iznosilo 77,3% i bilo je za 1% veće u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar 2023. godine zabeležen je za 1,8% veći nivo korišćenja proizvodnih kapaciteta.

Kako se kretao broj zaposlenih radnika u oktobru na uzorku firmi iz domaće prerađivačke industrije?

U odnosu na oktobar, 11,9% firmi je povećalo broj zaposlenih, 82,2% je zadržalo isti broj a 5,9% firmi je smanjilo broj radnika.

Kakav je nivo očekivane prodaje na domaćem tržištu u naredna tri meseca?

Indikator tromesečne očekivane prodaje na domaćem tržištu u novembru je zabeležio pad od 6,3pp u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, zabeležen je za 5,3pp veći nivo ovog Indikatora.

Kakav je nivo očekivane prodaje na stranom tržištu u naredna tri meseca?

Indikator očekivane prodaje na stranom tržištu u anketi u novembru zabeležio je za 6,7pp manju vrednost u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, ovaj Indikator zabeležio je za 6,1pp veću vrednost.

Kakva su očekivanja kompanija za naredna tri meseca po pitanju broja zaposlenih radnika?

U anketi u novembru, 22,3% kompanija se izjasnilo da planira da poveća broj zaposlenih u naredna tri meseca, uz 2% firmi koje planiraju smanjenje u istom periodu, što je lošiji rezultat u odnosu na oktobar.

Kakva su očekivanja po pitanju kretanja cena sopstvenih proizvoda za naredna tri meseca?

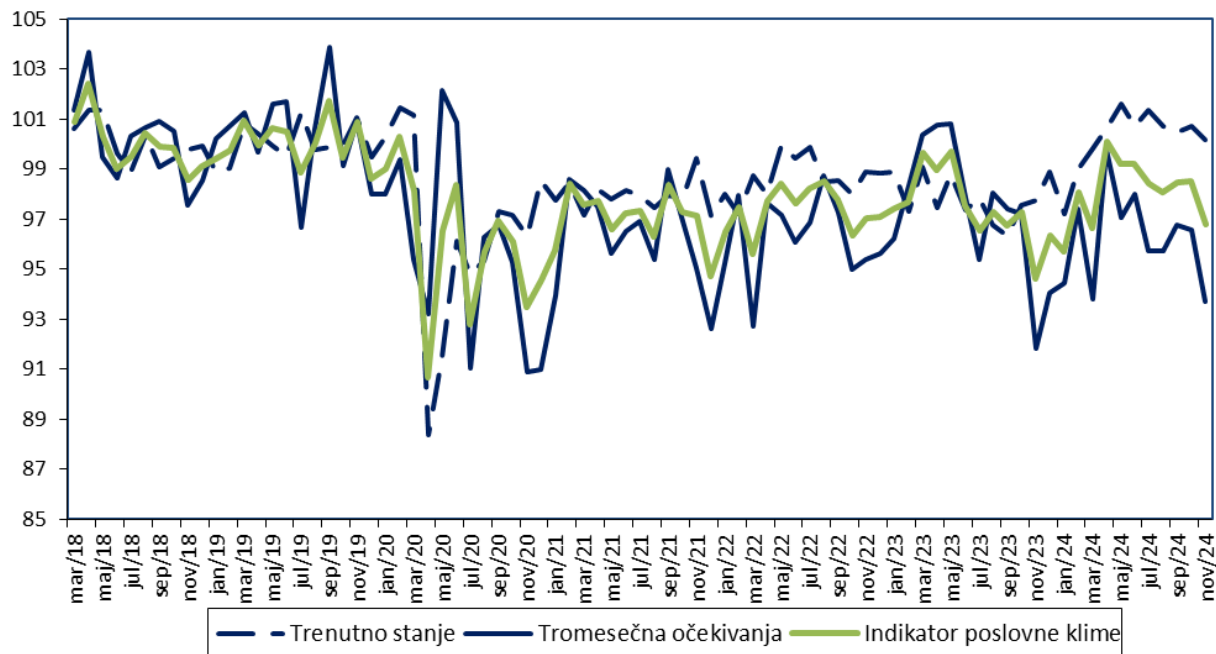
Indikator očekivanog kretanja cena zabeležio je za 5,6pp niži nivo u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, Indikator je zabeležio pad za 18,6pp.

⁷ Autor: Milan Kovač; Metodološka napomena: Na osnovu odgovora iz mesečne Ankete o konjunkturi u domaćoj prerađivačkoj industriji, koja se sprovodi od sredine 1994. godine, urađen je set indikatora postojećeg stanja i tromesečnih očekivanja. Svi indikatori dobijeni su tako što je procenat odgovora koji označavaju rast ili pozitivnu promenu oduzet od procenta odgovora koji označavaju pad ili negativnu promenu. Na primer, ako se 30% firmi izjasnilo da im proizvodnja raste, a 10% da im proizvodnja pada, indikator će imati vrednost od 20. Procenat firmi koji se izjasnilo da je stanje nepromenjeno (u ovom primeru 60%) se ne uzima u obzir. Anketa se sprovodi na reprezentativnom uzorku privatnih i državnih kompanija.

Indikator poslovne klime u novembru je ostvario niži nivo u odnosu na oktobar za 1,7pp, usled manjeg Indikatora tromesečnih očekivanja za 2,9pp, kao i nižeg Indikatora trenutnog stanja za 0,5pp. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, Indikator poslovne klime ostvario je za 2,1pp veću vrednost, usled većih tromesečnih očekivanja za 1,9pp, kao i većeg Indikatora trenutnog stanja od 2,4pp.

INDIKATOR POSLOVNE KLIME

(Indeksi, prosek 2018=100)

Napomena: Indikator poslovne klime dobijen je kao transformisana prosečna vrednost indikatora trenutnog stanja i tromesečnih očekivanja anketiranih kompanija. Za potrebe računanja indeksa, dobijene vrednosti su normalizovane prosečnim vrednostima u 2018. godini.

Prosečno korišćenje proizvodnih kapaciteta u novembru je iznosilo 77,3% i bilo je za 1% veće u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar 2023. godine zabeležen je za 1,8% veći nivo korišćenja proizvodnih kapaciteta.

U novembru je zabeležena vrednost **Indikatora proizvodne aktivnosti** od 19,3. U odnosu na oktobar, zabeležen je rast za 0,7pp. U skladu sa tim, 26,7% anketiranih firmi se izjasnilo da im proizvodna aktivnost raste (u oktobru 25%), uz 7,4% kompanija kojima je proizvodna aktivnost u padu (u oktobru 6,4%). U odnosu na uporedivi novembar prošle godine zabeležen je veći rast Indikatora proizvodne aktivnosti za 15pp.

U novembru je indikator koji meri **nivo zaliha gotovih proizvoda** zabeležio negativnu vrednost od 19,8pp, čime je zabeležen manji nivo zaliha u odnosu na oktobar, kao i u odnosu na uporedivi novembar prošle godine.

Indikator tekuće zaposlenosti u novembru je zabeležio vrednost od 6pp, čime je zabeležen rast broja zaposlenih radnika. U odnosu na oktobar, 11,9% firmi je povećalo broj zaposlenih, 82,2% je zadržalo isti broj a 5,9% firmi je smanjilo broj radnika.

Indikator tromesečne očekivane prodaje na domaćem tržištu u novembru je zabeležio pad od 6,3pp u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, zabeležen je za 5,3pp veći nivo ovog Indikatora.

Indikator očekivane prodaje na stranom tržištu u anketi u novembru zabeležio je za 6,7pp manju vrednost u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, ovaj Indikator zabeležio je za 6,1pp veću vrednost.

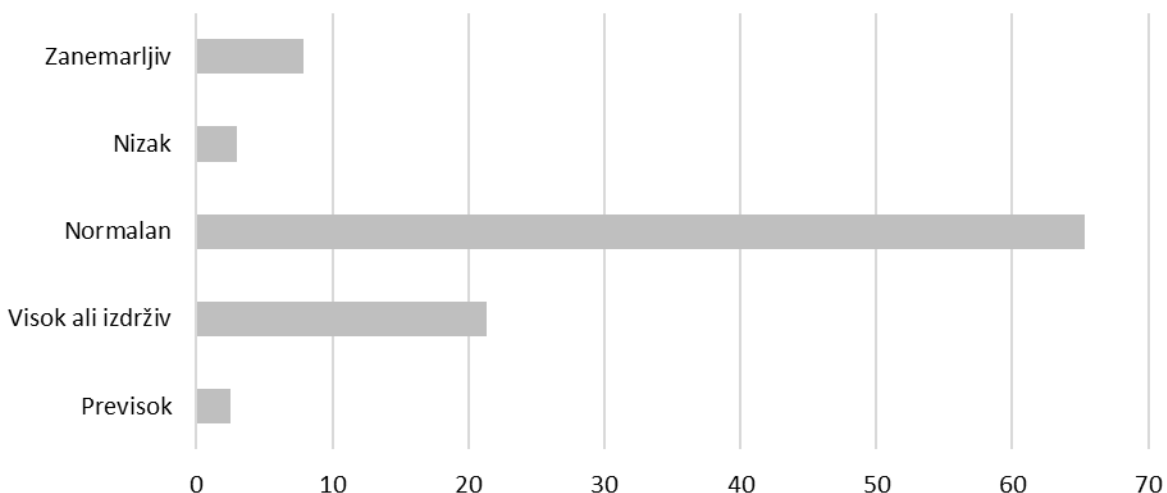
Indikator koji meri proizvodne kapacitete u odnosu na ugovorenu prodaju, u novembru je zabeležio pozitivnu vrednost od 5,3pp (višak kapaciteta), što je nešto bolji rezultat u odnosu na oktobar, kao i u odnosu na uporedivi novembar prošle godine.

Indikator očekivanog kretanja cena zabeležio je za 5,6pp niži nivo u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine, Indikator je zabeležio pad za 18,6pp.

U novembru je indikator koji meri **očekivanja po pitanju novog zapošljavanja** zabeležio vrednost od 20,3pp. U skladu sa tim, 22,3% firmi se izjasnilo da planira da poveća broj zaposlenih u naredna tri meseca (u oktobru 27,5%), uz 2% firmi koje planiraju smanjenje u istom periodu (u oktobru 2%). Očekivanja po pitanju novog zapošljavanja niža su u odnosu na oktobar, kao i u odnosu na uporedivi novembar prošle godine.

Što se tiče **problema naplate potraživanja u domaćoj industriji**, u novembru se 1% kompanija izjasnilo da im je nivo potraživanja previsok (u oktobru 1%), dok se 24,2% izjasnilo da im je nivo potraživanja visok ali izdrživ (u oktobru 24%). U skladu sa tim, ukupan broj firmi koje su se izjasnile da imaju previsok, odnosno visok ali izdrživ nivo potraživanja, u novembru je iznosio 25,2%, što je više nego u oktobru kada je zbirno ovaj pokazatelj iznosio 25%.

Percepcija kompanija o visini svojih dugovanja (u %)

Indikator očekivanog rizika u poslovanju zabeležio je pad od 3,6pp u odnosu na oktobar. U odnosu na uporedivi novembar prošle godine Indikator je niži za 6,2pp.

Kada su u pitanju **najveća ograničenja u poslovanju**: 9,8% firmi istaklo je nedostatak kredita, 15,5% firmi navelo lošu regulativu kao najveći limit, isti procenat od 16,6% firmi je kao najveći izazov u poslovanju navelo monopolsko ponašanje, 24,9% firmi navelo neizvesnost u naplati potraživanja, dok je 25,9% kompanija istaklo nedostatak radnika kao najveće ograničenje u poslovanju.

Najveća ograničenja u poslovanju u odnosu na veličinu preduzeća (u %)			
	Velika	Srednja	Mala i mikro preduzeća
Monopolsko ponašanje	17,5	11,5	24,1
Loša regulativa	15,5	16,4	13,8
Nedostatak kredita	13,6	4,9	6,9
Neefikasno sudstvo	0,0	1,6	0,0
Nedostatak radnika	27,2	31,1	10,3
Korupcija u poslovanju	5,8	3,3	10,3
Rad inspeksijskih organa	0,0	0,0	6,9
Neizvesnost u naplati potraživanja	20,4	31,1	27,6

Gledajući **najveća ograničenja u poslovanju prema veličini preduzeća**, može se videti da postoji razlika u percepciji najvećih ograničenja u zavisnosti od veličine anketiranih kompanija, pre svega u segmentu malih i mikro kompanija u odnosu na segment velikih i srednjih firmi. Nedostatak radnika kao najveće ograničenje u poslovanju više je prisutno kod velikih i srednjih firmi a neizvesnost u naplati potraživanja kod srednjih kompanija.

Kada je reč o **planiranim investicijama u osnovna sredstva**, 41% anketiranih firmi planira veći obim investicija u odnosu na prethodnu godinu, dok se 4% firmi izjasnilo da planira manji obim investicija. Time je zabeležen bolji rezultat u odnosu na uporedivi novembar prošle godine kada je 37,9% firmi planiralo veći obim investicija, uz 8,4% firmi koje su planirale manji obim investicija u odnosu na prethodnu godinu.

AKTUELNOSTI U EKONOMSKOJ POLITICI⁸

Nakon dostavljanja predaplikacije na mišljenje Evropskoj komisiji i Evropskom platnom savetu **očekuje se da će Srbija veoma brzo predati zvaničnu aplikaciju za pristup SEPA sistemu koja će omogućiti milionske uštede građanima i privredi.** Nakon odluke Evropskog platnog saveta o priključenju Republike Srbije u SEPA geografsko područje usledila bi naredna faza koja podrazumeva priključenje banaka u SEPA platne šeme i povezivanje na platne sisteme u EU preko kojih će se realizovati SEPA plaćanja. Narodna banka Srbije u saradnji sa Evropskom centralnom bankom već radi na analizi tehničkih uslova za priključenje banaka u sistem za instant plaćanja ECB – TIPS (Target Instant Payment Settlement).

Šta je SEPA i zašto je bitna?

SEPA⁹ je inicijativa Evropske unije koja omogućava jednostavna, brza, sigurna i jeftina bezgotovinska plaćanja u evrima unutar 36 zemalja koje učestvuju u SEPA sistemu¹⁰. Njen cilj je da uskladi pravila i procedure kako bi se platni promet između zemalja učesnica obavljao na isti način kao i u okviru jedne zemlje.

SEPA sistem je zvanično proradio krajem januara 2008. sa ciljem da olakša i standardizuje plaćanja u evrozoni i zemljama članicama EU, omogućavajući prekogranična plaćanja u evrima pod istim uslovima kao i domaća plaćanja.

Sistem je gradualno implementiran. Najpre je 2008. pokrenut SEPA Credit Transfer (SCT) za transfere odobrenja u evrima između platnih računa u bilo kojoj SEPA zemlji. Zatim je 2010. uveden SEPA Direct Debit (SDD) koji omogućava automatsko i bezbedno povlačenje sredstava sa bankovnog računa platioca (dužnika) odnosno direktno zaduženje računa platioca od strane primaoca plaćanja (poverioca) na osnovu prethodno datog odobrenja ili naloga platioca. Konačno, donošenjem posebne EU uredbe SEPA je od februara 2014. postala obavezna za zemlje evrozone, dok su zemlje EU, van evrozone, dobile produženi rok do kraja oktobra 2016. godine za potpunu integraciju.

Za Srbiju, SEPA sistem je značajan jer olakšava finansijsku integraciju sa zemljama EU, posebno u kontekstu prilagođavanja evropskim standardima u oblasti finansijskih usluga. Ovde je važno napomenuti da Narodna banka Srbije već nekoliko godina unazad usklađuje propise sa standardima Evropske unije u oblasti finansijskih kao i platnih usluga, tako da su domaći propisi u oblasti platnih usluga, bankarskog poslovanja i sprečavanja pranja novca već u potpunosti usklađeni sa zahtevima SEPA.

Postoji nekoliko studija i izveštaja koji kvantifikuju uštede i ekonomske koristi koje proizilaze iz članstva u SEPA zoni. Uštede izviru, pre svega, iz: **nižih transakcionih troškova, smanjenog vremena obrade transakcija, te povećane transparentnosti i konkurencije u platnom prometu.**

U pogledu nižih troškova empirijske analize pokazuju da su se troškovi prekograničnih transakcija sa raspona od 1-2% vrednosti transakcije nakon uvođenja SEPA višestruko redukovali, nekad i na ispod 0,1%.

⁸ Autor: Ivan Nikolić

⁹ Akronim *engl.* Single Euro Payments Area, ili prevedeno Jedinствeno područje plaćanja u evrima

¹⁰ Osim zemalja EU tu su još četiri članice EFTA (Norveška, Island, Lihtenštajn i Švajcarska) i druge manje zemlje poput Monaka, Andore, San Marina i Vatikana

Postoje zemlje gde su ovi troškovi bili još izraženiji, budući da su tu banke naplaćivale i dodatne naknade za konverziju valuta, međunarodne SWIFT transakcije i administrativne troškove, što je uvećavalo troškove transakcija na preko 3% vrednosti transakcija.

Prekogranične transakcije koje su pre SEPA sistema trajale nekoliko dana (često 3–5 dana), smanjene su na jedan radni dan, dok je *SEPA Instant Credit Transfer* omogućio realizaciju transakcija u realnom vremenu odnosno u svega nekoliko sekundi.

Zbog svega ovoga, Evropska komisija je procenila da je SEPA generisala godišnje uštede od preko dvadeset milijardi evra na nivou cele Evropske unije¹¹. Oko 5,8 milijardi evra ovih ušteda pripisuje se bankarskom sektoru, dok su ostatak uštedeli poslovni korisnici i pojedinci. Uštede dolaze iz smanjenja naknada za transakcije, konsolidacije bankovnih računa, i automatizacije procesa koji su ranije bili različiti između zemalja.

Što se tiče regiona Zapadnog Balkana, Crna Gora i Albanija su dobile zvaničnu pristupnicu SEPA sistemu krajem novembra ove godine. One će postati punopravne članice od 1. januara 2025. Ipak, očekuje se da će proces implementacije i potpune funkcionalnosti za komercijalne banke trajati nešto duže. Banke i drugi pružaoci usluga plaćanja iz ovih zemalja moći će da podnose zahteve za priključenje SEPA sistemu tek od aprila 2025. S druge strane, sama realizacija SEPA plaćanja će najverovatnije postati operativna tek krajem naredne godine, nakon što se završe tehničke pripreme i sertifikacije od strane Evropskog saveta za plaćanja.

Primeru radi, od zvaničnika centralne banke Albanije ovih dana se mogla čuti procena da će se troškovi prekograničnih transakcija već u prvoj godini implementacije u Albaniji petostruko smanjiti, što bi impliciralo uštedu od oko dvadesetak miliona evra.

Procena jeste optimistična, ali ne nužno i nerealna. Zašto?

SEPA omogućava da se realizacija transfera novca u evrima za prekogranične transakcije odvija jednako efikasno kao da je reč o domaćem platnom prometu, što stvara prostor da naknade koje trenutno naplaćuju banke i drugi pružaoci usluga plaćanja budu znatno niže. Brže obrade plaćanja (obično u roku od jednog radnog dana) dodatno doprinose uštedama, kako za privatne korisnike, tako i za preduzeća koja zavise od međunarodnih finansijskih tokova. Istovremeno priključenje SEPA može podstaći veći obim prekograničnih transakcija, posebno u sektorima kao što su trgovina, turizam i direktne strane investicije, ali i priliv doznaka iz inostranstva.

Međutim, **da bi se ostvarile koristi koje donosi SEPA neophodno je da implementacija u svim zemljama bude podjednako efikasna.** Iskustva iz EU pokazuju da početne faze tehničkog prilagođavanja mogu biti sporije, a nije sigurno ni da će sve banke automatski smanjiti svoje naknade u očekivanom obimu zbog čega su u EU reagovali i administrativnim merama. Takođe, banke za proces prilagođavanja imaju značajne troškove dok sam obim transakcija sa zemljama EU u poređenju sa transakcijama unutra bilo koje zemlje je po prirodi stvari niži i često ne opravdava uloženo.

¹¹ https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006en.pdf

Ova iskustva iz EU su svakako značajna za proces pristupanja Srbije i drugih ekonomija regiona u SEPA kako bi se izbeglo umanjeње ukupne ekonomske koristi, ali, u svakom slučaju, milionske uštede su zagantovane.

Ono što Srbiju dovodi u značajnu prednost je da je bankarski sektor za potrebe uvođenja instant plaćanja, još pre šest godina, uveo ISO20022 standard. Takođe, za razliku od zemalja u regionu koje će, po svoj prilici, zbog nedostatka sistema za instant plaćanja morati tražiti rešenja za učestvovanje u SEPA klirinškim sistemima koji plaćanja realizuju unutar istog dana ili sutradan (a većina banaka to i danas omogućava preko svojih matrica ili korespodentskih banaka). NBS zahvaljujući tome što poseduje instant platni sistem radi na povezivanju tog Sistema sa TIPS-ECB. Ostvarivanjem te centralne veze banke će imati manje troškove, tj. neće morati da se pojedinačno povezuju na sisteme EU, a transakcija će se izvršavati u sekundama – što je kvalitet servisa koji građani i privreda imaju već šest godina u domaćem platnom prometu (domaći platni promet je mnogo veći u odnosu na platni promet sa inostranstvom te je logičan redosled prvo osavremenjivanje tih plaćanja koja iznose od 95% do 98% ukupnog prometa).

Zemlje regiona će morati prvo da uvedu instant platne sisteme za domaći platni promet pa tek onda da ih povežu sa instant platnim sistemom EU. Pretpostavka je da će zemlje u regionu zbog prethodno navedenih razloga imati poteškoće u “ubeđivanju” svojih banaka, pa nije isključena ni regulatorna aktivnost što u vidu obaveze učestvovanja u EU sistemima ili u vidu administrativnog ograničavanja naknada, ako “džentlmsko ubeđivanje” ne ostvari željeni rezultat.

ANALIZA 1

IZVEŠTAJ MARIA DRAGIJA – PUT KA TRANSFORMACIJI: INOVACIJE, DEKARBONIZACIJA I BEZBEDNOST KAO STUBOVI EVROPSKE STRATEGIJE

Autor: Katarina Stančić

U septembru 2024. objavljen je dugo iščekivan Izveštaj o evropskoj konkurentnosti¹² Marija Dragija, bivšeg italijanskog premijera i nekadašnjeg predsednika ECB-a. Na preko 300 strana, u izveštaju je detaljno i precizno prikazana trenutna situacija ekonomije EU, njeno poređenje sa kineskom i američkom ekonomijom, najizraženije slabosti, oblasti u kojima treba tražiti mogućnosti za rast i konkretni predlozi izmena evropske legislative. Kroz detaljnu analizu u oblastima inovacija, dekarbonizacije i bezbednosti, izveštaj naglašava hitnu potrebu za strateškim preusmeravanjem EU, kako bi odgovorila na ključne ekonomske i geopolitičke izazove. Kao najveće probleme EU Dragi ističe, paradoksalno, preveliku fragmentaciju na svim poljima i robusne i rigidne regulative. Naglašeno je odsustvo fokusa i prioriteta, prirodni resursi se rapidno troše, a zajednička koordinacija nema jasnu i doslednu strategiju. Ekonomija EU je na nizbrdici od početka ovog veka, a jaz između nje sa jedne i Amerike i Kine s druge strane, sve je veći. Da bi se povratila konkurentnost i obezbedili održivi izvori rasta, Dragi predlaže tri oblasti u kojima ima smisla preduzimati dugoročne akcije: favorizovanje inovacija, dekarbonizacija i jačanje bezbednosno-odbrambenih kapaciteta. Reforme moraju biti neodložne, a spremnost na radikalne promene neupitna. U tekstu koji sledi biće prikazane najvažnije smernice Izveštaja i poruke koje donosi.

Polazne osnove i trenutna situacija. EU ima dobre osnove za tržišnu konkurentnost – tržište od 440 miliona ljudi i 23 miliona kompanija, čime doprinosi sa 17% globalnom BDP-u; nisku nejednakost, koja je čak i do 10 procentnih poena manja nego u SAD i Kini; EU se takođe ističe visokim standardima u obrazovanju, zdravlju i zaštiti životne sredine; među deset najboljih zemalja po pitanju vladavine prava, čak osam pripada EU. Ipak, ekonomija EU poslednjih 20 godina ozbiljno zaostaje za Kinom i Amerikom: mereno BDP-om, jaz sa Amerikom se sa 15% u 2002. povećao na 30% u 2023. godini, a čak 70% ovog jaza objašnjava se padom evropske produktivnosti u odnosu na američku. Pre svega, razvoj **tehnoloških sektora** u EU značajno zaostaje za SAD. Samo 4 od 50 najvećih tehnoloških kompanija u svetu su evropske, dok većinu tehnoloških giganta predvode SAD i Kina, što ilustruje potrebu za većim ulaganjima u inovacije i tehnološku industriju. Udeo EU u globalnim prihodima od tehnologija opao je sa 22% u 2013. godini na 18% u 2023. godini, dok je udeo SAD porastao sa 30% na 38%. EU kompanije su specijalizovane u tzv. zrelih tehnologijama (kao što je na primer automobilska industrija), a inovativne tehnologije su tek neznatno zastupljene. Kompanije orijentisane na inovacije koje žele da ulažu u Evropi suočavaju se sa rigidnom i obeshrabrujućom regulativom. Zbog toga je u periodu od 2008. do 2021. čak 30% kompanija „jednoroga“ (sa tržišnom vrednošću od preko milijardu dolara) preseljeno iz EU u Ameriku i druge zemlje.

Globalna trgovina, koja je decenijama bila jedan od glavnih stubova evropskog rasta poslednjih nekoliko godina ozbiljno posustaje. Izgubljen je pristup jeftinom gasu iz Rusije i cene energenata su rapidno poskulele – trenutno EU kompanije plaćaju 2-3 puta veću cenu struje nego američke, a cene gasa su čak

¹² The future of European competitiveness, Mario Draghi, European Commission, September 2024

i do 4-5 puta više. Pod okriljem Amerike, koja je održavala geopolitičku stabilnost, EU je bila oslobođena briga oko bezbednosti i odbrane; kada su narušeni odnosi Amerika-Kina i nastala nestabilnost na afričkom kontinentu, Evropa je postala ugrožena i ranjiva sa aspekta pristupa kritičnim prirodnim resursima. Period međuzavisnosti velikih ekonomskih blokova polako odlazi u istoriju, a Kina i Amerika već ulažu ogromna sredstva u istraživanje rudnih kapaciteta, korišćenje domaćih resursa i preuzimanje kontrole nad inputima. Svaki geopolitički rizik otežava i pristup resursima i povećava verovatnoću fizičkog napada, za šta Evropa mora biti spremna preko povećanog ulaganja u odbrambenu industriju. U kontekstu smanjenja zavisnosti, dekarbonizacija je velika šansa za EU – i da smanji troškove energenata i da postane predvodnik u uvođenju čistih tehnologija. Međutim, za održiv rast neophodno je usklađivanje klimatskih politika sa konkurentnošću, kroz koordinisane politike i direktne investicije u sektore kao što su obnovljivi izvori energije i automobilska industrija. Ipak, Dragi smatra da glavni fokus EU treba da bude **porast produktivnosti**, koja danas više nego ikad ima veze obrazovanjem, kompetencijama i veštinama radne snage. Evropska ekonomija ima dosta talenata i resursa, ali nedostaje sistemska podrška za prevazilaženje regulatornih prepreka, što tera mnoge inovativne kompanije da potraže investicije i tržište izvan EU.

Inovacije. Višedecenijski pokretači rasta evropske ekonomije – produktivnost i stanovništvo – već godinama imaju opadajući trend. Prognozira se da će se do 2040. godine radna snaga smanjivati za oko 2 miliona godišnje. Takođe, i evropska produktivnost je doživela pad u poređenju sa SAD nakon 1995. godine - EU je tokom posleratnog perioda dostigla 95% američkog nivoa produktivnosti, ali je nakon toga došlo do stagnacije, te je danas pala na ispod 80% američkog nivoa produktivnosti. Ako EU nastavi sa prosečnim rastom produktivnosti od svega 0,7% godišnje (što je prosek od 2015. godine), to bi bilo dovoljno samo da održi trenutni BDP do 2050. godine, bez rasta. Ovo postavlja pitanje održivosti javnih finansija s obzirom na povećane potrebe za investicijama u oblasti dekarbonizacije, digitalizacije i odbrane. Konkretno, glavni razlog za rast jaza produktivnosti između Evrope i Amerike je u kašnjenju digitalizacije, tj. njene difuzije kroz ekonomiju, u EU naspram SAD. Sektor klada i sektor veštačke inteligencije (AI) su dva ključna područja u kojima EU zaostaje. Oko **70% ključnih AI modela** od 2017. godine razvijeno je u SAD, dok evropske kompanije imaju vrlo mali udeo u ovoj oblasti. Dominacija na tržištu klada još je izraženija - tri američka hiperskalara provajdera drže više od **65% globalnog tržišta klada** (kao i evropskog tržišta), dok najveći evropski provajder pokriva svega 2% tržišta u EU. Kvantno računarstvo je sledeća velika inovacija u oblasti digitalizacije, ali već sada pet vodećih kompanija u ovoj oblasti posluje u Kini i Americi, a ni jedna u EU.

Pored toga, na tlu EU u poslednjih 50 godina nije osnovana ni jedna kompanija sa tržišnom vrednošću od preko 100 milijardi evra, dok je u Americi u istom periodu nastalo šest kompanija sa tržišnom vrednošću od preko hiljadu milijardi evra. U poslednjih 30 godina najviše R&I sredstava (Research and Innovation) u SAD plasirano je u softver i hardver kompanije, a potom u digitalni sektor, dok je za to vreme EU zadržala statičnu industrijsku strukturu gde decenijama dominira automobilska industrija, koja je karakteristična po korišćenju zrelih tehnologija i sporom rastu produktivnosti. Evropski inovativni startapi suočavaju se sa brojnim regulativnim i finansijskim preprekama. Pored toga, u EU postoji nedostatak *venture capital*¹³ fondova, što ograničava mogućnosti za rast kompanija koje bi mogle postati lideri u tehnološkim sektorima. To uzrokuje odliv evropskih kompanija u inostranstvo, gde mogu lakše obezbediti potrebna

¹³ Venture capital je oblik privatnog kapitala koji investitori ulažu u startup kompanije i mala preduzeća sa visokim potencijalom rasta, ali i visokim rizikom. Ovaj tip finansiranja je ključan za rane faze razvoja inovativnih kompanija koje još nemaju pristup tradicionalnim izvorima finansiranja, poput bankovnih kredita.

sredstva za razvoj. Pa ipak, EU će u procesu transformacije ekonomije morati da se osloni na digitalizaciju, tačnije integracija novih tehnologija poput AI, klauda i kvantnog računarstva u tradicionalne industrije biće ključne za rast produktivnosti u Evropi, naročito u farmaceutskoj i automobilske industriji, transportu i energetici. Očekuje se da će AI farmaceutskom sektoru donositi između **60 i 110 milijardi dolara godišnje** kroz inovacije u proizvodima i optimizaciji procesa. Međutim, brojne su prepreke u EU koje sputavaju razvoj inovacija: prvo, nema dovoljno akademskih institucija koje bi generisale i podržale inovacije, niti postoje inovacioni klasteri – mreža istraživača, startap firmi i velikih kompanija koji bi zajedno omogućili komercijalizaciju inovacija. Drugo, EU finansijski podržava brojne projekte, bez selekcije i prioritizacije u smislu davanja prednosti inovacijama, a pri tom, pristup ovim fondovima je komplikovan i pretrpan birokratskim procedurama i regulatornim barijerama. EU trenutno ima 100 zakona vezanih za digitalne tehnologije i preko 270 regulativa koje diktiraju specifične poslovne prakse i otežavaju inovacije. Treće, odsustvo istinskog jedinstvenog tržišta dovelo je do stvaranja brojnih malih i srednje velikih firmi, koje teže usvajaju nove tehnologije, privlače obrazovane kadrove i dobijaju sredstva. Četvrto, vertikalna integracija AI zahteva veliko povećanje računarske snage, što nameće ogromne troškove i „trku za AI čipovima“. Peto, evropske kompanije se suočavaju sa ozbiljnim nedostatkom edukovane radne snage – čak 42% Evropljana nema osnovne digitalne veštine, 37% je i dalje u kontingentu radne snage. Obrazovni sistem je nepripremljen za tehnološke promene i najbolje rezultate na PISA testovima postižu azijske zemlje. I ovde, kao i u brojnim drugim oblastima, naglašen je nedostatak koordinacije, nedovoljna uključenost privrede u proces obrazovanja i definisanja tržišnih potreba i izostanak treninga i programa za prekvalifikaciju. Razvoj AI tehnologije nosi rizik za evropski socijalni model, posebno u kontekstu promena u radnim zadacima i mogućeg smanjenja broja radnih mesta. Kako bi se taj rizik minimizirao, EU bi trebalo da se fokusira na obrazovanje i obuku radnika kako bi što više ljudi moglo da iskoristi prednosti ovih tehnologija.

Dekarbonizacija. Dekarbonizacija predstavlja veliku šansu za EU – prelazak na stabilnije i jeftinije izvore čiste energije i postizanje energetske bezbednosti, što je ključno za konkurentnost evropskih industrija. I u vezi s tim, ciljevi koje je EU postavila – npr. smanjiti emisiju gasova staklene bašte za 55% do 2030. u odnosu na nivo iz devedesetih godina prošlog veka, dostići minimalno 42,5% učešća energenata iz obnovljivih izvora, utrostručiti solarne fotonaponske sisteme, udvostručiti kapacitete vetroparkova i postići klimatsku neutralnost do 2050. - prilično su ambiciozni i kompleksni i zahtevaju ogromne investicije, ali mogu stvoriti i 500.000 novih radnih mesta samo u sektoru obnovljive energije do 2030. godine. Trenutno, izdaci za energente evropskih firmi su za oko 30 procentnih poena viši od izdataka američkih firmi. Previsoke cene energenata, zajedno sa nedovoljnim proizvodnim kapacitetima, predstavljaju ozbiljnu pretnju širenju digitalne tehnologije, budući da aktiviranje AI modela i održavanje centara za obradu podataka zahtevaju veliku količinu energije. Trenutno su najviše pogođene energetske intenzivne industrije EU (hemijska, proizvodnja osnovnih metala, proizvodnja nemetalnih minerala i proizvodnja papira), gde je proizvodnja za 10-15% niža nego u 2021. godini. Pored tržišnih razloga, nedostatak prirodnih resursa, ograničena pregovaračka snaga Evrope u kupoprodajnim transakcijama, nedovoljna ulaganja u energetske infrastrukture i visoki porezi na energente, predstavljaju dominantne strukturne uzroke poskupljenja energenata. Fragmentisano EU tržište uzelo je svoj danak tokom energetske krize 2022. godine, kada su se zemlje članice pojedinačno nadmetale za gas, spremne da plate svaku cenu, što je dovelo do visokih turbulencija cena gasa. Kasnije, u 2023. godini EU je umesto ruskog gasa počela da uvozi LNG, koji je skuplji zbog troškova transporta, čime su izdaci dodatno porasli. I ponovo se regulative i rigidna administracija pojavljuju kao glavna

prepreka – investiranje u nove energetske kapacitete zahteva studije izvodljivosti koje traju po nekoliko godina, proces dobijanja dozvole za vetro turbine od 3 do 9 godina, a za solarne fotonaponske sisteme od 1 do 3 godine, zavisno od zemlje članice. Ako se nastavi sa negativnom praksom odsustva industrijske strategije i rigidnih regulativa, EU će izgubiti sav svoj leaderski potencijal koji je stekla u oblasti čistih tehnologija – naime, EU je globalni lider u čistim tehnologijama, sa udelom od preko 20% u svetskim održivim tehnologijama poput vetro turbine, elektrolizatora i nisko-karbonskih goriva. Istovremeno, EU je drugo po veličini tržište za solarne fotonaponske sisteme, vetro turbine i električna vozila. Ipak, EU se suočava sa jakom konkurencijom iz Kine, koja ima snažnu industrijsku politiku, kontrolu nad ključnim sirovinama i mogućnost proizvodnje na kontinentalnom nivou. Dok se evropski proizvođači nose sa brojnim preprekama, Kina subvencionise proizvodnju čistih tehnologija sa duplo više sredstava nego EU, a SAD su IRA aktom (Inflation Reduction Act) predvidele podršku od 40 do 250 milijardi dolara za proizvodnju čistih tehnologija. Kritični sektori – transport (gde se generiše jedna četvrtina emisije gasova sa efektom staklene bašte) i energetski intenzivne industrije – najviše su pogođeni visokim cenama energenata i odsustvom državne podrške, a od njih se u pogledu dekarbonizacije očekuje najviše. Problem je odsustvo koordinisanog planiranja na nivou EU i neusklađenost sa ciljevima zelene agende – naime, iako je postavljen cilj nulte emisije izduvnih cevi do 2035., što znači da će proizvodnja motora sa unutrašnjim sagorevanjem biti obustavljena, još uvek se nije donela strategija ove grane industrije u smislu sinhronizacije sa lancima snabdevanja. S druge strane, Kina se orijentisala na proizvodnju električnih vozila još 2012. godine, kada je započela i konverzija lanaca snabdevanja. Zato je u 2023. godini učešće kineskih električnih automobila u EU dostiglo 15% (posle 5% u 2015.), a evropskih spalo sa 80% na 60%.

Povećanje bezbednosti. Kidanje geopolitičkih veza, izbijanje fizičkih i hibridnih ratova i preokret američkih strateških interesa od Evrope ka Pacifičkoj regiji, nameću EU dodatne izdatke za odbranu i bezbednost. Iako sektor odbrane EU ima zadovoljavajuće performanse – godišnji prihod od 135 milijardi evra, veliki izvoz, superiorne proizvode (podmornice, tenkove, transportne letelice), ova industrija takođe „pati“ od brojnih slabosti – nedovoljnog ulaganja (izdaci za odbranu su na nivou jedne trećine izdataka u SAD), manjka inovacija, nedovoljnog obima proizvodnje, brojnih fragmentiranih i malih tržišta zemalja članica i slabe operativne efikasnosti na terenu. I u ovom sektoru, kao u mnogim drugim, ne postoji dovoljna agregacija i zajednička koordinacija sredstava, što onemogućuje bitnije povećanje ponude EU kao celine. Samo deset članica EU trenutno ulaže 2% BDP-a u odbranu, što je NATO standard, ostale ulažu znatno manje. Da bi sve članice EU dostigle taj prag, ukupna ulaganja u odbranu trebalo bi da porastu za 60 milijardi evra. Nažalost, ovi problemi su već počeli da se odražavaju na gubitak pojedinih tržišta. EU je uložila znatna sredstva u razvoj svemirske infrastrukture i postala lider u oblastima kao što su satelitska navigacija (Galileo) i posmatranje Zemlje u okviru programa Kopernikus. Međutim, tržišna pozicija u proizvodnji svemirskih lansiranih raketa i geostacionarnih satelita polako se gubi, a znatno se kasni iza SAD u proizvodnji raketnih pogona, satelitskih projektorika i aplikacija, koji obuhvataju znatno veći segment tržišta nego ostali proizvodi svemirske infrastrukture.

Pored opasnosti od fizičkog napada, Evropa je izložena i rizicima od ekonomskih ratova, iniciranih borbom za kritične sirovine. Naime, evropska industrija je visoko zavisna od spoljnotrgovinskih partnera i to najviše industrija čistih tehnologija i automobilska industrija. Oko 40% evropskog uvoza dolazi od ograničenog broja dobavljača, od kojih je polovina u zemljama koje nisu strateški povezane sa EU i sa kojima EU nema usaglašene političke stavove. Na primer, skoro 75-90% globalnih kapaciteta za proizvodnju čipova nalazi

se u Aziji, a EU se u velikoj meri oslanja na neevropske kompanije za nabavku poluprovodnika. U proizvodnji digitalnih proizvoda EU je 80% zavisna od drugih zemalja – poluprovodnici, procesni čvorovi, čipovi, klad usluge, platforme za kvantno računarstvo, kritični elementi za telekom sektor – najvažniji su proizvodi i usluge na koje je digitalna industrija EU naročito osetljiva. U industriji kritičnih sirovina procenjuje se da je tržišna vrednost sirovina za energetske tranziciju dosegla 300 milijardi evra 2022. godine, a potražnja za mineralima, poput litijuma i kobalta, nastavlja da raste usled ubrzane primene čistih tehnologija. Ova zavisnost dovodi EU u rizičnu poziciju zbog mogućnosti naglih poremećaja u trgovini izazvanih geopolitičkim tenzijama.

Rastuće tenzije i geopolitički sukobi u kojima se resursi koriste kao političko oružje mogu dovesti do naglog prekida trgovine, pogoršanja ekonomskog sentimenta i drugih makroekonomskih neravnoteža. Druge velike ekonomije su već započele proces preorijentacije i smanjenja zavisnosti: Kina ulaže značajna sredstva u rudnike u Africi i Latinskoj Americi, SAD su aktivirale Dvopartijski zakon o infrastrukturi, kojim se finansira sektor odbrane, a Japan već od dve hiljadite razvija i implementira strategiju prekomorskih projekata u rudarstvu. U tom smislu, EU treba što pre da implementira Akt o kritičnim sirovinama dopunjen strategijom koja pokriva sve faze nabavke kritičnih minerala. Dragi predlaže i kreiranje EU zajedničke Platforme za kritične sirovine, kojom će se, koristeći snagu svih zemalja članica u procesu pregovora postići povoljnije cene i uslovi prodaje. Ukratko, EU mora razviti jedinstvenu spoljnu ekonomsku politiku kako bi zadržala nezavisnost u ključnim sektorima i osigurala svoje ekonomske i bezbednosne interese u budućnosti. Na ekonomskom planu, EU treba da ima jedinstvenu strategiju koja povezuje inovacije, održivost i bezbednost kako bi osigurala dugoročnu konkurentnost, rast i stabilnost. Ovaj pristup zahteva snažno vođstvo, veću koordinaciju politika među članicama EU i povećano investiranje u istraživanje i razvoj, energetske mreže i odbrambene kapacitete. Samo kroz jedinstvenu akciju EU može postići ekonomski rast, očuvanje socijalnog modela i sigurnost u sve nestabilnijem globalnom okruženju.

ANALIZA 2

BUDŽET ZA 2025. GODINU

Autor: Vesna Simonović

Skupština Republike Srbije usvojila je Zakon o budžetu za 2025. godinu. Ovim budžetom predviđen je deficit od 314.000 mil. RSD ili 3,0% BDP-a¹⁴, što je za 51.000 mil. RSD lošiji fiskalni rezultat u odnosu na rezultat predviđen rebalansom budžeta za 2024. godine (-263.000 mil. RSD ili -2,7% BDP-a¹⁵).

Budžetom za 2025. godinu planirana su ukupna primanja u iznosu od 2.346.200 mil. RSD, što je za 172.851 mil. RSD ili 8,0% više u odnosu na primanja planirana rebalansom budžeta za 2024. godinu. Povećanju primanja budžeta trebalo bi da doprinese, pre svega, planiran rast primanja po osnovu poreskih prihoda od 120.300 mil. RSD ili 6,5%. U okviru poreskih prihoda, u poređenju sa rebalansom budžeta za 2024. godinu, očekuje se povećanje skoro svih kategorija primanja, pošto se jedino za porez na dobit pravnih lica očekuje smanjenje od 6.700 mil. RSD ili 2,5%. Najveći rast u okviru poreskih prihoda očekuje se kod primanja po osnovu poreza na dodatu vrednost (96.000 mil. RSD ili 10,0%), carina (7.300 mil. RSD ili 8,3%) i poreza na dohodak građana (10.100 mil. RSD ili 7,9%). Što se tiče ostalih kategorija primanja budžeta, predviđeno je povećanje redovnih neporeskih prihoda (123.575 mil. RSD ili 70,0%) i donacija (1.970 mil. RSD ili 5,9%), dok se kod vanrednih neporeskih prihoda očekuje pad od 25.300 ili 49,8%. Značajan rast redovnih neporeskih prihoda posledica je uključivanja indirektnih korisnika javnih sredstava iz oblasti osnovnog i visokoškolskog obrazovanja u planiranje budžeta kroz odgovarajuće pozicije. Ukoliko bi se isključili efekti ove promene, odnosno ako bi se neporeski prihodi indirektnih korisnika prikazanih u rebalansu budžeta za 2024. godinu (47.694 mil. RSD) prikazali kroz redovne neporeske prihode, rast ove stavke bio bi ublažen i iznosio bi 75.881 mil. RSD ili 33%.

Budžetom za 2025. godinu predviđeni su ukupni izdaci budžeta u iznosu od 2.660.200 mil. RSD, što je za 223.851 mil. RSD ili 9,2% više u odnosu na izdatke predviđene rebalansom budžeta za 2024. godinu. Najznačajnije povećanje izdataka budžeta planirano je za izdatke za nabavku finansijske imovine u cilju sprovođenja javnih politika (4.882 mil. RSD ili 26,3%), rashode za zaposlene (96.453 mil. RSD ili 19,6%), rashode po osnovu korišćenja usluga i roba (42.750 mil. RSD ili 19,0%) i rashode po osnovu otplate kamata i pratećih troškova zaduživanja (35.166 mil. RSD ili 19,0%). Sa druge strane, u odnosu na rebalans budžeta za 2024. godinu, planirani su manji izdaci za transfere ostalim nivoima vlasti (-33.564 mil. RSD ili -29,2%), ostale dotacije i transfere (-1.467 mil. RSD ili -29,2%), izdatke za otplatu glavnica u cilju sprovođenja javnih politika (-6.446 mil. RSD ili -22,6%) i dotacije stranim vladama (-6.109 mil. RSD ili -99,7%). Međutim, prilikom praćenja kretanja pojedinih izdataka (poput rashoda za zaposlene, rashoda za korišćenje usluga i roba ili transfera ostalim nivoima vlasti), treba uzeti u obzir ranije pomenuto uključivanje indirektnih korisnika javnih sredstava iz oblasti osnovnog i visokoškolskog obrazovanja u planiranje budžeta.

¹⁴ Prema projekciji Ministarstva finansija, BDP u 2025. godini iznosiće 10 328 900 mil. RSD.

¹⁵ Prema proceni Ministarstva finansija, BDP u 2024. godini iznosiće 9 604 800 mil. RSD.

Tabela 1. Poređenje budžeta za 2025. godinu sa rebalansom budžeta za 2024. godinu

	Rebalans budžeta za 2024., mil. RSD	Zakon o budžetu za 2025., mil. RSD	Razlike, mil. RSD	Struktura, %		Promena u odnosu na rebalans budžeta za 2024. godinu, %
				prema rebalansu budžeta za 2024.	prema Zakonu o budžetu za 2025.	
I UKUPNI PRIHODI I PRIMANJA	2 173 349	2 346 200	172 851	100,0	100,0	8,0
1. Poreski prihodi	1 864 800	1 985 100	120 300	85,8	84,6	6,5
1.1. Porez na dohodak građana	128 300	138 400	10 100	5,9	5,9	7,9
1.2. Porez na dobit pravnih lica	265 500	258 800	-6 700	12,2	11,0	-2,5
1.3. Porez na dodatu vrednost	960 000	1 056 000	96 000	44,2	45,0	10,0
1.4. Akcize	407 000	420 000	13 000	18,7	17,9	3,2
- Na derivate nafte	217 000	226 100	9 100	10,0	9,6	4,2
- Na duvanske prerađevine	140 000	143 000	3 000	6,4	6,1	2,1
- Ostale akcize	50 000	50 900	900	2,3	2,2	1,8
1.5. Carine	88 000	95 300	7 300	4,0	4,1	8,3
1.6. Ostali poreski prihodi	16 000	16 600	600	0,7	0,7	3,8
2. Neporeski prihodi i primanja od prodaje nefinansijske imovine	275 094	325 675	50 581	12,7	13,9	18,4
2.1. Redovni neporeski prihodi	176 600	300 175	123 575	8,1	12,8	70,0
- Prihodi od imovine	39 800	84 200	44 400	1,8	3,6	111,6
- Takse	24 700	25 500	800	1,1	1,1	3,2
- Prihodi od prodaje dobara i usluga	45 700	75 900	30 200	2,1	3,2	66,1
- Novčane kazne	15 000	16 600	1 600	0,7	0,7	10,7
- Ostali redovni neporeski prihodi	44 400	85 175	40 775	2,0	3,6	91,8
- Primanja od prodaje nefinansijske imovine	7 000	12 800	5 800	0,3	0,5	82,9
2.2. Vanredni neporeski prihodi	50 800	25 500	-25 300	2,3	1,1	-49,8
- Dobit javnih agencija	2 500	2 500	0	0,1	0,1	0,0
- Deo dobiti javnih preduzeća i dividende budžeta	25 000	12 000	-13 000	1,2	0,5	-52,0
- Ostali vanredni prihodi	23 300	11 000	-12 300	1,1	0,5	-52,8
2.3. Neporeski prihodi indirektnih korisnika	47 694	2,2

Tabela 1. Poređenje budžeta za 2025. godinu sa rebalansom budžeta za 2024. godinu

	Rebalans budžeta za 2024., mil. RSD	Zakon o budžetu za 2025., mil. RSD	Razlike, mil. RSD	Struktura, %		Promena u odnosu na rebalans budžeta za 2024. godinu, %
				prema rebalansu budžeta za 2024.	prema Zakonu o budžetu za 2025.	
- Transferi između budžetskih korisnika na različitim nivou vlasti	27 328	1,3
- Prihodi od prodaje dobara i usluga	20 367	0,9
3. Donacije	33 455	35 425	1 970	1,5	1,5	5,9
II UKUPNI RASHODI I IZDACI	2 436 349	2 660 200	223 851	100,0	100,0	9,2
1. Tekući rashodi	1 819 422	2 002 108	182 686	74,7	75,3	10,0
1.1. Rashodi za zaposlene	491 812	588 265	96 453	20,2	22,1	19,6
- Plate, dodaci i naknade zaposlenih (zarade)	390 249	471 630	81 381	16,0	17,7	20,9
- Socijalni doprinosi na teret poslodavca	67 765	80 619	12 854	2,8	3,0	19,0
- Ostali rashodi za zaposlene	33 798	36 016	2 218	1,4	1,4	6,6
1.2. Korišćenje usluga i roba	225 281	268 031	42 750	9,2	10,1	19,0
1.3. Otplata kamata i prateći troškovi zaduživanja	185 089	220 255	35 166	7,6	8,3	19,0
- Otplata domaćih kamata	62 503	64 797	2 293	2,6	2,4	3,7
- Otplata stranih kamata	101 200	126 540	25 340	4,2	4,8	25,0
- Otplata kamata po garancijama	7 800	6 477	-1 323	0,3	0,2	-17,0
- Prateći troškovi zaduživanja	13 586	22 441	8 856	0,6	0,8	65,2
1.4. Subvencije	214 497	224 040	9 543	8,8	8,4	4,4
- U oblasti nauke	3 624	3 859	235	0,1	0,1	6,5
- U oblasti rudarstva i energetike	20 844	13 419	-7 426	0,9	0,5	-35,6
- U oblasti zaštite životne sredine	4 735	4 396	-340	0,2	0,2	-7,2
- Za vazdušni saobraćaj	605	605	0	0,0	0,0	...
- U privredi	26 964	26 955	-9	1,1	1,0	0,0
- U poljoprivredi	105 732	116 387	10 655	4,3	4,4	10,1
- Za železnički saobraćaj	23 977	24 610	633	1,0	0,9	2,6
- Za drumski saobraćaj	19 438	26 763	7 325	0,8	1,0	37,7

Tabela 1. Poređenje budžeta za 2025. godinu sa rebalansom budžeta za 2024. godinu

	Rebalans budžeta za 2024., mil. RSD	Zakon o budžetu za 2025., mil. RSD	Razlike, mil. RSD	Struktura, %		Promena u odnosu na rebalans budžeta za 2024. godinu, %
				prema rebalansu budžeta za 2024.	prema Zakonu o budžetu za 2025.	
- U oblasti turizma	1 989	1 343	-646	0,1	0,1	-32,5
- U oblasti kulture	2 250	2 000	-250	0,1	0,1	-11,1
- Ostale	4 339	3 704	-634	0,2	0,1	-14,6
1.5. Donacije stranim vladama	6 124	16	-6 109	0,3	0,0	-99,7
1.6. Dotacije međunarodnim organizacijama	10 345	9 668	-677	0,4	0,4	-6,5
1.7. Transferi ostalim nivoima vlasti	114 999	81 434	-33 564	4,7	3,1	-29,2
- Opštinama i gradovima	33 845	33 327	-517	1,4	1,3	-1,5
- AP Vojvodina	40 330	1,7
- Ostali transferi	40 824	48 107	7 283	1,7	1,8	17,8
1.8. Dotacije organizacijama obaveznog socijalnog osiguranja	324 855	355 718	30 863	13,3	13,4	9,5
- Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje	228 123	267 500	39 377	9,4	10,1	17,3
- Nacionalna služba za zapošljavanje	3 183	750	-2 433	0,1	0,0	-76,4
- Republički fond za zdravstveno osiguranje	84 580	79 360	-5 220	3,5	3,0	-6,2
- Fond za socijalno osiguranje vojnih osiguranika	320	300	-20	0,0	0,0	-6,3
- Ostale dotacije	8 649	7 808	-841	0,4	0,3	-9,7
1.9. Ostale dotacije i transferi	5 018	3 551	-1 467	0,2	0,1	-29,2
1.10. Socijalno osiguranje i socijalna zaštita	183 069	197 403	14 335	7,5	7,4	7,8
- Dečija zaštita	113 676	125 684	12 008	4,7	4,7	10,6
- Boračko-invalidska zaštita	21 674	21 674	0	0,9	0,8	0,0
- Socijalna zaštita	38 031	40 277	2 246	1,6	1,5	5,9
- Tranzicioni fond	4	150	146	0,0	0,0	3446,1
- Učenički standard	955	1 047	92	0,0	0,0	9,7
- Studentski standard	1 396	1 516	120	0,1	0,1	8,6

Tabela 1. Poređenje budžeta za 2025. godinu sa rebalansom budžeta za 2024. godinu

	Rebalans budžeta za 2024., mil. RSD	Zakon o budžetu za 2025., mil. RSD	Razlike, mil. RSD	Struktura, %		Promena u odnosu na rebalans budžeta za 2024. godinu, %
				prema rebalansu budžeta za 2024.	prema Zakonu o budžetu za 2025.	
- Stipendije za mlade talente	1 073	1 119	46	0,0	0,0	4,3
- Sportske stipendije, nagrade i priznanja	2 687	1 965	-722	0,1	0,1	-26,9
- Izbegla i raseljena lica	503	457	-46	0,0	0,0	-9,2
- Ostala socijalna zaštita iz budžeta	3 070	3 515	445	0,1	0,1	14,5
1.11 Ostali tekući rashodi	58 333	53 726	-4 607	2,4	2,0	-7,9
- Sredstva rezervi	3 002	5 002	2 000	0,1	0,2	66,6
- Ostali tekući rashodi	55 331	48 724	-6 607	2,3	1,8	-11,9
2. Izdaci za nefinansijsku imovinu	569 857	612 585	42 728	23,4	23,0	7,5
3. Izdaci za otplatu glavnice (u cilju sprovođenja javnih politika)	28 500	22 054	-6 446	1,2	0,8	-22,6
4. Izdaci za nabavku finansijske imovine (u cilju sprovođenja javnih politika)	18 571	23 453	4 882	0,8	0,9	26,3
III FISKALNI SUFICIT/DEFICIT (I - II)	-263 000	-314 000	-51 000			

ANALIZA 3

NEUSAGLAŠENOST VEŠTINA KAO PREPREKA UNAPREĐENJU PRODUKTIVNOSTI I KONKURENTNOSTI: IZAZOVI I PRILIKE

Autor: Vesna Pantelić

*“Umesto miliona ljudi koji traže posao, milioni poslova traže ljude.”
Ursula von der Lajen, 2023.*

U globalizovanom i tehnološki dinamičnom okruženju, neusaglašenost veština, odnosno jaz između kompetencija radne snage i potreba tržišta rada, postaje jedno od centralnih pitanja za Evropsku uniju¹⁶ u njenim naporima da poveća produktivnost i održi konkurentnost. Proces digitalizacije, automatizacije i razvoja veštačke inteligencije (AI) ubrzava potrebu za transformacijom radnih mesta, čime se ne samo redefinišu zahtevi za specifičnim veštinama već i nameće potreba za kontinuiranim obrazovanjem i prilagođavanjem radne snage. Istovremeno, demografske promene, poput starenja populacije i smanjenja radno sposobnog stanovništva, dodatno otežavaju očuvanje konkurentnosti i održivog ekonomskog rasta.

Kako ističe Mario Draghi, autor izveštaja *The Future of European Competitiveness 2024* i jedan od vodećih ekonomskih stručnjaka u Evropi, **konkurentnost danas manje zavisi od relativnih troškova rada, a više od znanja i veština** koje radna snaga poseduje. Ova promena paradigme nameće značajne izazove obrazovnim sistemima, koji često zaostaju za brzim tehnološkim i ekonomskim transformacijama. Sve veća potražnja za digitalnim kompetencijama i specijalizovanim stručnjacima u oblastima poput STEM-a (nauka, tehnologija, inženjering i matematika) i zelenih tehnologija zahteva brzu adaptaciju obrazovnih sistema i obuka kako bi se odgovorilo na savremene potrebe tržišta rada.

Budućnost radnih mesta

Izveštaj Svetskog ekonomskog foruma, *Future of Jobs Report 2023*, ukazuje na značajne promene koje će se dogoditi na tržištu rada u narednih pet godina, pri čemu se predviđa da će se 23% radnih mesta transformisati do 2027. godine. Očekuje se kreiranje 69 miliona novih radnih mesta, ali i gašenje 83 miliona, što će rezultirati neto gubitkom od 14 miliona radnih mesta, odnosno 2% trenutne zaposlenosti.

Najbrže rastuća zanimanja biće stručnjaci za veštačku inteligenciju i mašinsko učenje, specijalisti za održivost, analitičari poslovne inteligencije i stručnjaci za informacionu bezbednost. Najveći apsolutni rast zaposlenosti očekuje se u obrazovanju, poljoprivredi i digitalnoj trgovini. Istovremeno, očekuje se da će se najbrže smanjivati potreba za rutinskim administrativnim poslovima, poput blagajnika, bankarskih službenika i operatera za unos podataka.

Usvajanje veštačke inteligencije ostaje ključni faktor promena, pri čemu 75% kompanija planira njenu integraciju. Zelena tranzicija, ulaganje u obnovljive izvore energije i povećana svest o održivosti otvaraju

¹⁶ The Future of European Competitiveness, European Commission (Mario Draghi), 2024

Skills Outlook 2023 - SKILLS FOR_A_RESILIENT GREEN AND_DIGITAL TRANSITION, OECD, 2023

Future of Jobs Report, World Economic Forum, 2023

Western Balkans Competitiveness Outlook, OECD, 2024

nove mogućnosti na tržištu rada. Stručnjaci za održivost i profesionalci za zaštitu životne sredine očekuju rast zaposlenosti od preko 30%, dok će u obrazovanju i poljoprivredi apsolutni porast broja radnih mesta dostići 7 miliona do 2027. godine.

Uprkos rastu potreba za novim veštinama, nedostatak obuka i mogućnosti za prekvalifikaciju ostaje značajna prepreka. Predviđa se da će 60% radnika zahtevati dodatnu obuku do 2027. godine, dok samo polovina ima pristup adekvatnim mogućnostima za usavršavanje. **Tehnološka pismenost i veštine poput analitičkog i kreativnog razmišljanja** ostaju ključni prioriteti.

Izazovi u Evropi: Digitalna transformacija, demografski pritisci i manjak veština

Evropska unija je tradicionalno bila predvodnik u stvaranju socijalnih i ekonomskih politika koje favorizuju visok nivo obrazovanja i inkluzivno tržište rada. Ipak, poslednje dve decenije donose značajne promene u prirodi rada i kompetencija potrebnih za uspeh na tržištu. Digitalna transformacija, globalizacija i prelazak na ekonomiju niske emisije ugljen-dioksida postavljaju nove izazove pred evropsku radnu snagu.

Prema podacima Evropske komisije, 25% kompanija u EU je u 2023. godini prijavilo poteškoće u pronalaženju radnika sa odgovarajućim veštinama. Ovaj problem se posebno ističe u sektorima poput digitalnih tehnologija, zelene energije i zdravstvene zaštite. Na primer, stope upražnjenih radnih mesta u sektoru zelene tehnologije udvostručile su se između 2019. i 2023. godine. Dok 85% kompanija planira da usvoji napredne tehnologije, poput veštačke inteligencije, veliki deo radne snage ostaje nepripremljen za ove promene. Oko 60% kompanija navodi nedostatak digitalnih veština kao ključnu prepreku za implementaciju tehnoloških inovacija, dok čak 42% radno sposobne populacije u EU nema osnovne digitalne veštine. Procene OECD-a ukazuju na to da će do 2035. godine manjak visokokvalifikovanih radnika u EU postati još izraženiji, posebno u oblastima koje zahtevaju tehničke i digitalne kompetencije.

Demografski trendovi dodatno pogoršavaju problem. Starenje populacije i nizak natalitet smanjuju broj radno sposobnih ljudi u EU, pri čemu se očekuje da će radna snaga opadati za 2 po miliona godišnje do 2040. godine, što dodatno otežava održivost rasta produktivnosti i inovacija u EU, koji je već sada ispod nivoa SAD i Kine.

Nedovoljna ponuda veština u Evropi: Uzroci i izazovi

Nedovoljna ponuda veština u Evropi direktno je povezana s neadekvatnim odgovorom obrazovnih ustanova na tehnološke promene. Rezultati OECD-ovih PISA testova ukazuju na kontinuirano opadanje obrazovnih dostignuća u EU, dok vodeće pozicije zauzimaju azijske zemlje. Na primer, 2022. godine samo 8% učenika u EU dostiglo je visok nivo kompetencije u matematici (u Srbiji samo 4%), dok je samo 7% učenika postiglo visok nivo u čitanju i nauci (u Srbiji svega 2%). Osim toga, iako broj STEM diplomaca u EU raste, taj rast nije dovoljno brz da odgovori na sve veću potražnju za STEM stručnjacima. Slabi rezultati se ne zaustavljaju na formalnom obrazovanju, već pogađaju i obrazovanje odraslih, što dodatno otežava mogućnost prekvalifikacije i prilagođavanja tržištu rada. Prema podacima iz 2021. godine, samo 37% odraslih u EU učestvovalo je u nekom obliku obuke ili obrazovanja, što je daleko od cilja postavljenog Evropskom agendom veština za 2030. godinu – najmanje 60% odraslih uključenih u programe obuke godišnje. Slični izazovi prisutni su i u sektoru stručnog obrazovanja. Kvalitet i efikasnost strukovnog obrazovanja značajno variraju među državama članicama EU, što dodatno komplikuje razvoj veština potrebnih za savremene industrije.

Iako su obrazovanje i obuka u nadležnosti pojedinačnih država članica, EU ulaže značajna sredstva u razvoj veština. U okviru trenutnog budžeta EU, za ovu svrhu izdvojeno je 64 milijarde evra. Međutim, rezultati ovih ulaganja ostaju ograničeni zbog nekoliko ključnih faktora. Prvo, nedostatak spremnosti država članica da idu dalje od mekih oblika koordinacije politika usmerenih na razvoj veština. Drugo, nedovoljno uključivanje industrije u razvoj specifičnih veština za radna mesta. Treće, ulaganja EU u veštine pate od nedostatka sistematskih evaluacija, što sprečava učenje iz prethodnih strategija i unapređenje budućih intervencija. Četvrto, kolektivni napori za poboljšanje veština ometeni su nedovoljnom raspoloživošću i upotrebom informacija o trenutnim i budućim potrebama za veštinama, kao i regionalnim razlikama. Takve informacije su ključne za procenu postojećih i predviđanje nedostataka u veštinama u različitim sektorima i regionima, kao i za usmeravanje politika i ulaganja. Iako su postali dostupni novi izvori informacija i metodologije, stvarna upotreba detaljnih podataka o veštinama za kreiranje politika ostaje niska i neujednačena širom EU institucija i pojedinačnih država članica.

Zamka srednje tehnologije

Evropska ekonomija suočava se s ozbiljnim izazovima u prilagođavanju veština zahtevima savremenih industrija, što je rezultat statične industrijske strukture i nedovoljnih ulaganja u inovacije i tehnologiju. EU kompanije trenutno ulažu tek polovinu iznosa koji američke kompanije izdvajaju za istraživanje i inovacije, što stvara značajan jaz u razvoju novih tehnologija i sektora. Dok se u SAD investicije u istraživanje i inovacije (R&D) preusmeravaju ka oblastima s visokim potencijalom za rast produktivnosti, poput digitalnih tehnologija, evropska industrijska struktura ostaje dominantno usmerena na tradicionalne sektore, poput automobilske industrije.

Posledice ovog jaza u ulaganjima direktno se odražavaju na veštine radne snage. Dok SAD ulažu u razvoj novih profila veština kroz fokus na savremene tehnologije, evropski univerziteti i istraživačke institucije, uprkos snažnoj osnovi u fundamentalnim istraživanjima, ne uspeavaju da efikasno premoste jaz između inovacija i njihove komercijalne primene. Nedostatak vrhunskih univerziteta i slab protok inovacija u industriju znači da EU ne generiše dovoljno radne snage sa veštinama koje odgovaraju potrebama savremenih sektora, poput informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) i digitalnih inovacija.

Ova statična dinamika, poznata kao "**zamka srednje tehnologije**", dodatno produbljuje problem neusaglašenosti veština. Takva ograničenja smanjuju sposobnost radne snage da odgovori na izazove digitalne i zelene tranzicije, ugrožavajući konkurentnost evropske ekonomije. Već je zabeležen značajan gubitak udela EU na globalnom tržištu tehnologije, koji je opao sa 22% u 2013. na 18% u 2023. godini, dok je udeo SAD porastao sa 30% na 38%. Ovi podaci ukazuju na hitnu potrebu za strateškim reformama u oblasti ulaganja u inovacije i razvoj veština.

Izazovi i mogućnosti za unapređenje veština u Srbiji i regionu Zapadnog Balkana

Slični izazovi u prilagođavanju obrazovnih sistema potrebama savremenog tržišta rada, koji su prisutni širom Evrope, izraženi su i u regionu Zapadnog Balkana (WB6), uključujući Srbiju. Međutim, dodatna ekonomska ograničenja, poput nižeg nivoa plata, manjeg ulaganja u obrazovanje i nauku, kao i strukturnih izazova, čine ove probleme još složenijim. Region se suočava s neskladom između ponude veština koje nudi obrazovni sistem i potražnje za specifičnim kompetencijama na tržištu rada, što direktno utiče na konkurentnost i privredni rast.

Jedan od ključnih odgovora na ovaj izazov u regionu je uvođenje sistema dualnog obrazovanja. Ovaj pristup, poznat kao obrazovanje bazirano na radu, kombinuje teorijsko znanje i praktične veštine, čime se nastoji smanjiti jaz između formalnog obrazovanja i potreba poslodavaca. Ekonomije Zapadnog Balkana ostvarile su napredak u implementaciji dualnih obrazovnih modela, ali problemi kao što su zastareli nastavni planovi i nedostatak savremene opreme i dalje ograničavaju njihovu efikasnost. U Srbiji, dualno obrazovanje se često fokusira na zanatske i rutinske poslove, dok su sektori poput IT-a i zelenih tehnologija, koji imaju visok potencijal za rast, nedovoljno zastupljeni. Ova neravnoteža otežava prilagođavanje regiona globalnim tehnološkim trendovima.

Uprkos ovim naporima, istraživanja pokazuju da nesklad između obrazovnih rezultata i zahteva tržišta rada i dalje predstavlja ozbiljan problem. U Srbiji je 20,3% firmi identifikovalo neadekvatno obrazovanu radnu snagu kao glavnu prepreku konkurentnosti. Nedovoljna integracija praktične obuke u obrazovni sistem dovodi do toga da se mnogi radnici suočavaju s neskladom između svojih kompetencija i zahteva posla. Anketa European Skills and Jobs Survey otkriva da 24% zaposlenih u Srbiji ima obrazovanje više od potrebnog za svoj posao, dok je prema Anketi o radnoj snazi za 2023. godinu rezultat vrlo sličan - četvrtina zaposlenih u starosnoj kategoriji 15-64 je imala viši nivo obrazovanja od onog koji je potreban za radno mesto. Iako viši nivo obrazovanja može doprineti fleksibilnosti radne snage, odsustvo prilika za dodatnu obuku i prekvalifikaciju ukazuje na hitnu potrebu za boljim povezivanjem obrazovnog sistema i privrede.

Digitalne veštine predstavljaju još jedan izazov. Učešće zaposlenih u programima obuke u Srbiji znatno je ispod proseka EU. Dok je 32% zaposlenih u Srbiji učestvovalo u obukama za sticanje novih veština, prosek EU je 62%. Sličan jaz prisutan je i u implementaciji novih digitalnih tehnologija: samo 21% zaposlenih u Srbiji izjavilo je da su njihova radna mesta uvela nove digitalne alate, dok je taj procenat u EU 43%. Ovi pokazatelji osvetljavaju potrebu za sistemskim rešenjima koja bi podstakla kontinuirano obrazovanje i prilagodljivost radne snage.

Problemi sa digitalnim veštinama dodatno su osvetljeni podacima iz European Innovation Scoreboard za 2024. godinu. Srbija beleži nazadovanje u ovoj oblasti, gde se procenat građana sa višim nivoom digitalnih veština smanjio za 4 procentna poena između 2023. i 2024. godine, dok je prosek EU porastao za 3,8 procentnih poena. Uz to, Srbija je zabeležila najveći pad među zemljama van EU u pogledu preduzeća koja pružaju obuke za ICT veštine, sa smanjenjem od 66% između 2017. i 2024. godine.

Uprkos izazovima, Srbija pokazuje potencijal u određenim sektorima. U sektoru malih i srednjih preduzeća (MSP), Srbija prednjači u inovacijama, posebno u proizvodnim procesima. Ove prednosti pružaju osnovu za dalji razvoj kroz povezivanje inovativnih kapaciteta sa obrazovanjem i obukom. Pored toga, ulaganja u inovacije van tradicionalnih istraživačko-razvojnih aktivnosti otvaraju mogućnost za transformaciju poslovnih modela i stvaranje radne snage koja odgovara potrebama savremenog tržišta.

Ključne mere za unapređenje veština

Međunarodne institucije predlažu niz preporuka za sveobuhvatno rešavanje problema neusaglašenosti veština, koje obuhvataju reformu obrazovnih sistema, unapređenje programa celoživotnog učenja, efikasnije planiranje politika razvoja i unapređenja veština, kao i ulaganje u nastavni kadar, promovisanje funkcionalnog znanja i unapređenje kvaliteta obrazovanja. Konkretno, ključne mere uključuju:

- **Veće ulaganje u obrazovanje, nauku i istraživanje:** Povećanje izdvajanja za obrazovanje, nauku i istraživačke aktivnosti ključno je za održivi razvoj i konkurentnost. Ovo uključuje podršku

osnovnim i primenjenim istraživanjima, modernizaciju infrastrukture obrazovnih i naučnih institucija, kao i stimulisanje inovacija koje povezuju akademsku zajednicu i industriju. Takva ulaganja omogućavaju dugoročnu izgradnju ljudskog kapitala i stvaranje novih prilika na tržištu rada

- **Ulaganje u profesionalni razvoj nastavnog kadra i promociju funkcionalnog znanja:** Ova preporuka podrazumeva kontinuirane programe usavršavanja nastavnika, uvođenje inovativnih metoda poučavanja i prilagođavanje nastavnih planova realnim potrebama tržišta rada. Funkcionalno znanje, koje omogućava praktičnu primenu stečenih veština, ključno je za osnaživanje radne snage.
- **Ulaganje u STEM obrazovanje** - S obzirom na rastuću potražnju za veštinama iz oblasti nauke, tehnologije, inženjeringa i matematike (STEM), neophodno je povećati ulaganja u obrazovne programe koji podržavaju ove sektore. To uključuje modernizaciju nastavnih planova, izgradnju laboratorijskih kapaciteta i pružanje podrške za povećanje učešća žena u STEM oblastima. Fokus na STEM ne samo da rešava trenutne potrebe tržišta rada, već i jača dugoročnu konkurentnost i inovativni potencijal evropske ekonomije.
- **Razvoj informacionog sistema o veštinama (skills intelligence system):** Ovaj sistem treba da omogući sistematsko prikupljanje, analizu i korišćenje podataka o tržištu rada radi precizne identifikacije potreba za određenim veštinama, analize postojećih kapaciteta i predviđanja budućih promena u tražnji. To podrazumeva upotrebu alata poput prediktivnih analiza, platformi za praćenje potreba poslodavaca i centralizovanih baza podataka koje efikasno povezuju ponudu i potražnju za radnom snagom.
- **Jačanje saradnje između industrije, obrazovnih institucija i kreatora politika:** Potrebno je uspostaviti čvršću saradnju kako bi se osiguralo da obrazovni programi odgovaraju trenutnim i budućim zahtevima tržišta rada. Industrija bi trebalo da igra aktivnu ulogu u oblikovanju nastavnih planova i obuka, dok obrazovne institucije treba da budu agilne u prilagođavanju svojih programa.
- **Razvoj zajedničkog evropskog sistema sertifikacije:** Ovaj sistem bi omogućio olakšano prepoznavanje kvalifikacija i veću mobilnost radne snage unutar Evropske unije, ali i prema regionima poput Zapadnog Balkana. Time bi se dodatno podstakla konkurentnost radne snage i olakšala prilagodljivost radnika na različitim tržištima.
- **Jačanje digitalnih veština kroz programe profesionalnog razvoja:** Digitalne veštine treba da budu prioritet kroz ciljane obuke i programe profesionalnog razvoja, posebno u sektorima koji su najviše pogođeni tehnološkim transformacijama.
- **Unapređenje sistema celoživotnog učenja:** Ovaj sistem treba da obezbedi da radnici svih starosnih grupa imaju priliku za kontinuirano obrazovanje i sticanje novih veština. Fokus na celoživotno učenje ključan je za povećanje zapošljivosti i prilagodljivosti radne snage u dinamičnom tržišnom okruženju.

Zaključak

Neusaglašenost veština predstavlja jedan od ključnih izazova za održivi rast i konkurentnost Evropske unije u globalnom ekonomskom okruženju, gde digitalizacija, automatizacija i zelena tranzicija dramatično

menjaju zahteve tržišta rada. Jaz između ponude i potražnje za specifičnim kompetencijama naglašava urgentnost strateških reformi obrazovnih sistema, većeg ulaganja u ljudski kapital i snažniju saradnju između industrije, obrazovnih institucija i donosilaca politika.

U Srbiji je ovaj izazov dodatno pojačan ekonomskim i institucionalnim ograničenjima, ali se istovremeno pruža prilike za razvoj, naročito u sektorima inovacija i malih i srednjih preduzeća (MSP). Uz adekvatnu podršku i ciljana ulaganja (prvenstveno u obrazovanje i nauku), ovi sektori mogu postati nosioci transformacije i unapređenja konkurentnosti.